

Economisch-Statistische Berichten

De auto in Amerika

★

J. Hasper

Geldmacht en gemeenterecht

★

Dr. H. Umrath

Structureel of conjunctureel loonbeleid?

★

Drs. J. H. C. A. Robroeks

De buitenlandse handel van Nederland

★

Mr. O. Leyendekkers

Het doel van de vestigingswet

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2066

WOENSDAG 30 JANUARI 1957

EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING-MIJ. OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.

- **Pensioenregelingen**
- **Risico-herverzekering van pensioenfondsen**
- **Aanvullingen op het wettelijk bodempensioen**

HOOFDKANTOOR:
JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE
TEL. 01700-51.43.51

ARNHEMSCHE HYPOTHEEK BANK N.V.

AGENTSCHAP ROTTERDAM - Mr. J. R. PENTERMANN

2e Westewagenhof 1 (St. Laurens huis)
Telefoon 29527

Maandblad

EKONOMI DAN KEUANGAN INDONESIA

(ECONOMIE EN FINANCIËN)

Uitgave in samenwerking met Nationaal Planning Bureau, Ministerie van Financiën en de Economische Faculteit van de Universiteit Indonesia.

Redactie: R. H. Djuanda, S. I. Djadiningrat, A. Kraal, Loekman Hakim, Oey Beng To en Sumitro Djohadikusumo.

Abonnementsprijs: Rp. 60 per jaar, welke voor abonnees in Nederland kan worden betaald door overmaking aan de Bank Indonesia Amsterdam op rekening van de Jajasan Penerbitan Ekonomi dan Keuangan, Djakarta, van een bedrag ad N.f 20 per jaar.

Adres Redactie: Djalan Langsat I no. 22
Kebajoran Baru
Djakarta - Indonesia.

Adres Administratie: d/a P. T. Pembangunan,
Gunung Sahari nr. 84
Djakarta - Indonesia.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De auto in Amerika

Amerika is een land op wielen. Het bezit bijna 2/3 van de 100 mln. auto's — afgezien van militaire — die op de wereld rondrijden. De Amerikaan rijdt bij wijze van spreken zo ongeveer 1 op 3, m.a.w. er is gemiddeld 1 auto op nog geen 3 inwoners, dit in tegenstelling tot bijv. India, waar de verhouding circa 1 op 1.200 is. Direct na Amerika komen in dit verband Canada, Australië en Nieuw-Zeeland met 1 op 4 à 4,4. De meest gemotoriseerde landen van West-Europa hebben ongeveer 1 auto per 10 inwoners (Nederland 1 op 27). Het autopark in de Verenigde Staten bestaat voor 83 pCt. uit personenauto's. Een schrill contrast hiermee vormen landen als Japan en Rusland, waar juist de vrachtauto's e.d. — nl. met 82 en 88 pCt. — deze plaats innemen.

De auto-industrie in de Verenigde Staten verschaftte in 1955 werk aan een kleine 900.000 man. In dat jaar werden 7,9 mln. personen- en 1,2 mln. vrachtauto's geproduceerd, d.i. 2/3 van de wereldautoproduktie. Hiermee was 23 pCt. van het totale Amerikaanse staalverbruik gemoeid. Voor rubber en leren bekleding waren deze percentages resp. 63 en 71. In de automobielfabricage werd in 1955 voor een bedrag van \$ 1.128 mln. geïnvesteerd. Ondanks de tijdelijke terugloop in de verkopen in 1956, wordt het geïnvesteerde bedrag in dat jaar volgens „Petroleum Press Service”, waaraan de hier vermelde cijfers zijn ontleend, op een recordhoogte van \$ 1.817 mln. geraamd. Dit zou neerkomen op ongeveer 12 pCt. van het totaal aan nieuwe kapitaalinvesteringen in de Amerikaanse industrie.

De auto neemt in het Amerikaanse leven een belangrijker plaats in dan in dat van welk ander land ook. De arbeider gaat er mee naar zijn werk; zijn vrouw gaat met de auto winkelen; voor de vakanties wordt hij onmisbaar geacht. De auto werkt de spreiding van de bevolking van de stad naar het platteland in de hand. Volgens „Welvaart en Konsumptie”, een C.O.P.-rapport van het „Consumer Interest Team”, wordt verwacht dat de grote steden hun maximale expansie hebben bereikt; achteruitgang zou zelfs waarschijnlijker zijn dan verdere groei. De verkeerscongesties en het parkeerprobleem in de grote steden dragen hiertoe bij. Van de Amerikaanse arbeider die een baantje

zoekt wordt wel gezegd, dat hij, na gevraagd te hebben naar het te verdienen loon, vervolgens informeert naar de parkeerfaciliteiten. De Amerikaan gebruikt zijn wagen intensief; elke auto legt gemiddeld 40 km per dag af. In 1955 ging 15 pCt. der volwassenen of met de auto naar het buitenland of maakte tochten in het eigen land van meer dan 1.600 km. Konden 59,3 mln. Amerikanen in 1949 auto rijden, in 1955 waren dit er 74,7 mln., d.i. circa 2/3 van de volwassen bevolking.

Na deze alinea over „car users” een enkel woord over „used cars”. Daar in de hogere inkomensgroepen snel van wagen verwisseld wordt, komen er in Amerika voortdurend grote aantallen auto's in redelijke conditie op de tweedehands markt. Ongeveer 47 pCt. van hen, die in 1955 een auto kochten, had dit drie jaar daarvoor ook gedaan, en ongeveer 9 pCt. verving zijn auto binnen het jaar: Niet minder dan 88 pCt. van de kopers van een nieuwe wagen ruimde te zelfder tijd zijn gebruikte auto op. In 1955 werden er in Amerika in totaal 9,3 mln. tweedehands auto's aan particulieren verkocht. Circa 3/5 van de aankopen, zowel nieuw als gebruikt, geschiedt op afbetaling. In totaal staat thans een bedrag aan afbetalingskrediet uit van \$ 15 mrd., d.i. meer dan het afbetalingskrediet voor alle andere goederen tezamen.

Een tragisch verschijnsel van het intensieve autoverkeer in de Verenigde Staten is, evenals elders, de hoge tol aan mensenlevens, vooral kinderen, die het eist. Behalve gedurende de oorlog, toen het particuliere autoverkeer sterk aan banden was gelegd, ligt het aantal doden door verkeersongevallen tussen de 30.000 en 40.000; hierbij komen dan nog honderdduizenden aan gewonden. In 1955 bedroeg het aantal doden 38.300. Het aantal ongelukken neemt evenwel niet evenredig toe met de groei van het verkeer. In 1934 eiste het verkeer 144 doden per 100.000 motorrijtuigen; in 1955 was dit aantal 62. Het aantal doden per 1 mrd. „vehicle miles” is zelfs nog scherper gedaald: van 167 tot 64 gedurende dezelfde periode. Maar, zo besluit „Petroleum Press Service”, „... it remains an amazing fact that modern society accepts with comparative calm calamities on the roads on a scale which, if brought about by any other cause, it would hardly tolerate”.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De auto in Amerika	83	Aantekening:	
Geldmacht en gemeenterecht, door J. Hasper ...	84	De Belgische Bankcommissie verdedigt de onafhankelijkheid der banken, door Drs. H. de Bruyne	96
Structureel of conjunctureel loonbeleid?, door Dr. H. Umrath	87	Boekbespreking:	
De buitenlandse handel van Nederland, door Drs. J. H. C. A. Robroeks	89	S. Swaab: „Heden en toekomst van de automatische administratie”, bespr. door H. Reinoud	97
Het doel van de vestigingswet, door Mr. O. Leyendekkers	92	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ..	98
Ingezonden stuk:		Statistieken	99
De verlanglijst van het Landbouwschap, door Drs. H. Willems, met een naschrift van Dr. A. Vondeling	94	Amende honorable	99

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Aanleiding tot dit artikel is een onlangs verschenen circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken, Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie betreffende de financiering van investeringen door de lagere publiekrechtelijke lichamen. Schrijver zet uiteen dat zijns inziens de gemeentelijke financieringsmoeilijkheden veroorzaakt zijn door: de uitgaven voor de woningbouw, die het Rijk in 1948 op de gemeenten heeft afgewenteld met de belofte in geval van nood te zullen helpen; de investeringen in de particuliere sector met fondsen van de institutionele beleggers; het beletten van de gemeenten om ter kapitaalmarkt te komen door de aankondiging, dat de Regering de besluiten van Gedeputeerde Staten tot goedkeuring van leningen boven een zeker rendement zal vernietigen; de Regering, die de contingenten in de bouwsectoren niet tijdig heeft herzien ten gunste van de woningbouw.

Geldmacht en gemeenterecht

Toen mijn artikel „Krap kapitaal” al voor het nummer van 16 dezer was afgedrukt, verscheen een circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken, Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie dd. 14 januari 1957 betreffende de financiering van investeringen door de lagere publiekrechtelijke lichamen. Daarin doet de Regering een ernstig beroep op de gemeenten om alle investeringsobjecten, welke niet beslist nodig zijn, achterwege te laten of tot een later tijdstip uit te stellen. Hoezeer overtuigd, dat de gemeentebesturen de noodzaak van beperking zullen willen inzien en medewerken, geeft de Minister toch enige „centrale directieven” om ongelijkheid van opvatting te voorkomen en tevens om de Regering de mogelijkheid te geven de vraag naar kapitaal op den voet te volgen en om daarop de maatregelen, welke in haar vermogen liggen, te baseren.

Deze centrale directieven zijn:

1. nieuwe langlopende leningen zullen moeten worden aangewend:
 - a. tot consolidatie van de vlottende schuld;
 - b. voor de woningbouw;
2. kapitaalsuitgaven, die niet aan een bijzondere vergunning „of anderszins” zijn onderworpen, mogen niet worden gedaan, voordat Gedeputeerde Staten een verklaring van „geen bezwaar” hebben afgegeven; dat College gaat vooraf na, of de urgentie van de uitgaaf moet prevaleren boven financieringsbezwaren;
3. de gemeentebesturen moeten de sub 2 bedoelde uitgaven aan Gedeputeerde Staten opgeven, ook die van de bedrijven; ter verduidelijking wordt eraan toegevoegd: voor zij tot uitvoering komen, voordat tot aanbesteding wordt overgegaan, voordat aankopen of bestellingen worden gedaan, voordat in eigen beheer de spade in de grond wordt gestoken. Deze meldingsprocedure geldt ook voor onderdelen van reeds onderhanden zijnde werken „en dergelijke”, ook al zijn de wettelijke goedkeuringen reeds verkregen;
4. Gedeputeerde Staten zullen geen verklaring van geen bezwaar mogen afgeven, wanneer de norm voor de vlottende schuld is overschreden of, voor werken van meer dan f. 100.000, voordat de Ministers van Binnen-

- landse Zaken en Financiën, die bij de beoordeling rekening zullen houden met onderhanden zijnde werken, hun fiat hebben gegeven;
5. de Regering geeft ook voor de „geen bezwaar werken” geen garantie, dat de nodige financieringsmiddelen worden verkregen;
 6. de gemeenten moeten zelf de nodige activiteit ontwikkelen om $4\frac{1}{4}$ pCt. leningen a pari aan te gaan, waarvan de gemiddelde looptijd 20 jaar of langer is.

Daarnaast is er nog een circulaire van de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, waarin wordt voorgeschreven dat na 21 januari alle gemeentelijke weg- en waterbouwkundige werken boven de f. 50.000 aan een rijksgoedkeuring zijn onderworpen, ongeacht of de kosten ten laste van de gewone dienst dan wel van de kapitaal-dienst komen.

§§

De nood moet wel hoog gestegen zijn, als de Minister van Binnenlandse Zaken bij circulaire reeds verleende wettelijke goedkeuringen waardeloos verklaart. Tot nu toe werden grondrechten alleen in geval van oorlog of beleg buiten werking gesteld. Doch al zouden we ons in economische oorlogsomstandigheden bevinden, dan is er nog geen wet, die de Regering dergelijke exorbitante rechten verleent. Artikel 153 der Grondwet zegt: Aan de raad wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten. Dit wordt verder uitgewerkt in de Gemeentewet, waarin nauwkeurig het budgetrecht van de gemeenten is geregeld. De raden besluiten en Gedeputeerde Staten kunnen de begroting en de wijzigingen daarop goedkeuren of hun goedkeuring onthouden. Tegen dit laatste staat beroep open bij de Kroon. Gedeputeerde Staten zullen bij het toezicht op de gemeentebesturen nagaan, of de belangen der gemeente worden behartigd en niet verwaarloosd. Daarbij zullen Gedeputeerde Staten niet op de stoel van de gemeentebesturen gaan zitten, omdat zij anders in strijd met het adagium van de Grondwet zouden komen. De Minister van Binnenlandse Zaken, die de autonomie van de gemeente moet beschermen, zegt het nu anders: Gedeputeerde Staten zullen het beleid

gaan beoordelen. Voor grotere werken zal de Minister dat zelf doen, geassisteerd door zijn ambtgenoot van Financiën. Noch van de beslissing van Gedeputeerde Staten, noch van die der Ministers zal beroep open staan bij de Kroon. Het centrale gezag regeert met ontneming van het recht van beroep. Principieel wordt hier de bureaucratie dictatuur ingeluid.

Het schijnt in Nederland een gebruik te worden, dat de gemeenten bij elke crisis worden aangewezen als de oorzaak van alle kwaad. Wij hebben dat gehoord toen er grote werkloosheid heerste, terwijl er miljarden te beleggen waren; toen kapitaal- en geldmarkt ruim waren en de Regering aan een rentetype van 3 pCt. wilde vasthouden; ook toen de Regering bang was, dat het industrialisatieprogramma zou vastlopen en nu weer, nu de kapitaalmarkt en de geldmarkt krap is. Steeds opnieuw kon aan de hand van de cijfers op het misverstand worden gewezen. Men leze er de artikelen van de laatste 25 jaar in dit tijdschrift maar op na. En toch komt de S.-E.R. weer met de suggestie, dat de gemeenten roet in het eten hebben gegooid en vertelt Prof. S. Posthuma, directeur van De Nederlandsche Bank, in een rede te Amsterdam „dat de centrale overheid geen blaam treft, waar het betreft een sterke uitzetting van de bestedingen. Dit kan van de lagere overheidsorganen niet worden gezegd” (N.R.Ct. van 19 januari 1957).

De Minister van Binnenlandse Zaken doet onwillekeurig aan deze legende vorming mee. Om aan te geven hoe grote zondaren de gemeenten zijn, die de schuld maar onrustbarend laten oplopen, geeft hij in het begin van zijn bovenaangehaalde circulaire de volgende cijfers van de gemeentelijke bruto vlottende schuld:

eind 1955	f. 473 mln.
„ maart 1956	„ 414 „
„ juni 1956	„ 463 „
„ september 1956	„ 640 „

Plaatst men deze getallen in het verband, waarin ze moeten worden gezien, dan zijn zij minder overtuigend:

	Bruto kasschuld	Vorderingen	Reële vlottende schuld
Ultimo 1955	f. 472,6 mln.	f. 214,9 mln.	f. 257,7 mln.
„ sept. 1956	„ 634 „	„ 189 „	„ 445 „
Toeneming	f. 161,4 mln.		f. 187,3 mln.

Men moet deze verschillen zien als resultaat van gewone uitgaven en ontvangsten, opbrengst en aflossing van leningen. Maar bijzonder interessant is wel, dat de gemeenten in hetzelfde tijdvak voor woningbouw (in enge zin) hebben uitgegeven

d.w.z. dat deze schuld zonder de woningbouwuitgaven niet alleen niet zou zijn toegenomen, maar tot f. 18,3 mln. zou zijn gereduceerd (f. 445 mln. — f. 426,7 mln.)!

Deze cijfers zijn ontleend aan dezelfde bron als waarover de Minister beschikt, nl. het Centraal Bureau voor de Statistiek. Bedenkt men nu, dat alle maatregelen — volgens de circulaire — worden ingegeven om de belangen van de woningbouw in ieder geval veilig te stellen, dan had Zijne Excellentie met betere papieren moeten komen om over het gemeentelijke bestedingsbeleid alarm te slaan.

Met een weerlegging van niet fraai gerangschikte cijfers wordt nog niet verklaard, waarom de gemeenten dan wél in moeilijkheden zitten. Het onbevredigende is, dat, anders dan Prof. Posthuma stelt, de oorzaak — als men al een

schuldige wil aanwijzen — juist ligt bij het centrale gezag.

Ik moet dit bewijzen. Nemen wij de woningbouw. Volgens de Woningwet kan het Rijk voorschotten (langdurige leningen) verstrekken om gemeentelijke en verenigingsbouw te financieren. Van deze bevoegdheid hebben de opvolgende Regeringen van 1901 tot 1948/1949 gebruik gemaakt. In 1948 heeft de Regering doen weten, dat het Rijk de gebruikelijke voorschotten niet meer zou verlenen, maar tevens heeft zij verklaard, dat dit geen aanleiding moest zijn de woningbouw te staken. De gemeenten zouden aan de woningbouwcorporaties voorschotten kunnen geven, resp. de bouw zelf kunnen financieren en daartoe gelden moeten opnemen. Mocht dit laatsté niet gelukken, dan zouden de gemeenten tot het verkrijgen van de nodige gelden (bij de institutionele beleggers) op de medewerking van het Rijk kunnen rekenen (verklaring in de Eerste Kamer op 14 april 1948; circulaire van 16 juli 1948).

De gemeentebesturen hebben hun activiteit niet gestaakt. Maar de toegezegde hulp werd niet geboden. De institutionele beleggers verontschuldigde zich met een verwijzing naar beperkende bepalingen van de Minister van Financiën. En daar het zgn. rentegamma — ook toen — een te lage beloning voor de beleggers in het algemeen in uitzicht stelde, konden de gemeenten niet consolideren.

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek hebben alle gemeenten tezamen in 1954 en 1955 en in de eerste negen maanden van 1956 resp. f. 468, f. 460 en f. 427 mln. in de woningbouw gestoken. Daarbij moeten dan nog worden geteld de uitgaven voor de woningbouw in brede zin, d.w.z. voor straat aansluiting, riolering, gas, water elektriciteit, gezwegen nog van tram- en busverbindingen, aankoop van grond enz. Is het billijk de blaam wegens hoge investeringen op de gemeenten te werpen, wanneer een ander zich aan verplichtingen heeft onttrokken met een aanbeveling toch vooral door te gaan? En heeft de Regering enige jaren geleden niet aangedrongen op de aanleg van industrieterreinen? Terecht overigens. Want het valt niet te ontkennen, dat de gemeentelijke investeringen in elektriciteitsbedrijven, havens e.d. er in belangrijke mate toe hebben bijgedragen, dat de welvaart is verhoogd tot het onlangs nog zo geprezen peil van volledige werkgelegenheid. En heeft het Rijk geen wegen aangelegd en in onze verdediging geen gelden geïnvesteerd?

Wat de actuele moeilijkheden betreft gebiedt de waarheid te stellen, dat de Regering de kapitaalmarkt voor de gemeenten heeft afgesloten. In mijn artikel „Krap kapitaal” in „E.-S.B.” van 16 januari 1957 heb ik al gewezen op de nieuwe marktbezoekers, die voor honderden miljoenen naar huis kunnen meenemen tegen een hogere vergoeding dan de gemeenten mogen betalen. De gemeenten brachten aan aflossingen van vroeger aangegane leningen in 1954 en 1955 resp. f. 287 en f. 318 mln. terug op de kapitaalmarkt, welke gelden, evenals vroeger weer bij haar opnieuw hadden kunnen worden belegd, ten behoeve van zaken, die de nationale economie voor haar stage-ontwikkeling dringend nodig heeft. Met dat teruggegeven geld lopen nu anderen heen. De gemeenten mogen niet meer bieden dan 4¹/₄ pCt. a pari, op het moment, dat de Nederlandsche Spoorwegen komen met een aanbieding van f. 25 mln. voor 4³/₄ pCt. 25-jarige obligatiën tegen de koers van 98 pCt. Eigenlijk is het ontstellend in 's Ministers circulaire van 14 dezer te moeten lezen: de gemeenten zullen derhalve zelf de nodige activiteit moeten blijven betrachten om leningen te verkrijgen. „Het is daarbij van belang, dat zoveel mogelijk vaste leningen worden afgesloten, omdat daardoor over-

schrijding van de grens van de vlottende schuld wordt voorkomen en de afgifte van de berichten van geen bezwaar minder weerstand zal ondervinden". Het is verbijsterend deze woorden te vernemen van de Regering, die het toetreden tot de markt door een machtspreuk onmogelijk maakt.

Deze macht ontleent de Regering aan een voor incidentele gevallen gegeven vernietigingsrecht. Hierin ligt nl. de sanctie op een afwijking van het door de Minister vastgestelde en op geen wettelijke bepaling steunend rentegamma. Uit circulaire van Gedeputeerde Staten van september 1945 (Off. Bekendmakingen van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten) blijkt, dat de Minister van Financiën aanvankelijk te kennen had gegeven, dat gemeenten zich zouden onthouden van het aangaan van leningen op lange termijn, maar dat hij bij nader inzien geen bezwaar zou maken tegen de goedkeuring door Gedeputeerde Staten van gemeenteleningen à 2½ pCt. voor 10 jaar en 3 pCt. bij een looptijd van 40 jaar. Gedeputeerde Staten hebben zich in deze na-oorlogse tijd bij deze aanwijzingen neergelegd. Zij wilden onder die omstandigheden niet de kans lopen, dat hun goedkeuringsbesluiten zouden worden vernietigd.

Met tal van smarten zijn wij van het 3 pCt. type afgekomen en in 1951 van de 3½ pCt. Een massa-betoging van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (11 oktober 1951 te Utrecht) was daarvoor nodig en een uitspraak van de Kamer, dat voor in het gemeentefonds achtergehouden gelden rente aan de gemeenten zou moeten worden betaald. Nu is de aanval gericht op de 4¼ pCt. De Regering ondergraaft dit percentage zelf via haar invloed bij de institutionele beleggers, die honderden miljoenen meer voor investeringen in de particuliere sector afgeven dan vroeger, toen het zgn. risico-dragende kapitaal werd geweerd. Zij mogen, evenals de spoorwegen, de markt afromen; de gemeenten worden verhinderd op dezelfde voorwaarden mee te dingen, omdat het recht van vernietiging van goedkeuringsbesluiten van Gedeputeerde Staten buiten de wet om een sanctie geeft op de toepassing van een onwettige circulaire, onwettig, omdat zij niet alleen het rentegamma beschermt, maar ook Gedeputeerde Staten op de stoel van de gemeentebesturen plaatst om daar dienst te doen als ledopoppen, tenminste als zij zich op deze wijze laten gebruiken om met toepassing van het wettelijke goedkeuringsrecht een doelen te streven, waarvoor dat recht hun niet werd verleend.

De Regering had, nog afgezien van belasting- en loonmaatregelen in 1956, heel anders kunnen handelen. Zij had, wanneer zij het substitutiebeginsel van Dr. W. Drees Jr. (zie „E.-S.B.” van 2 dezer) eerder had aanvaard, het bouwvolume van andere sectoren kunnen beperken, waarna niet alleen de arbeid, maar ook het kapitaal naar de woningbouw zou zijn geleid. Zij had ook de normen kunnen opgeven, die zij zelf wil hantieren bij het afgeven van verklaringen van geen bezwaar. Of zijn er geen objectieve normen, die openbaar gemaakt kunnen worden?

Het was dus helemaal niet nodig voedsel te geven aan een onjuiste mening jegens de gemeente. Nu dit wel is gebeurd wordt het voor de gemeenten des te onaangener mede te werken aan een circulaire, die, wordt zij letterlijk uitgevoerd, het economisch leven zal ontwrichten. Immers zullen alle in uitvoering zijnde en goedgekeurde werken van meer dan 1.000 gemeenten aan elf Gedeputeerde Staten moeten worden opgegeven, door elf provinciale griffies

verzameld en beoordeeld, voor een groot deel doorgezonden aan twee ministeries, nl. van Binnenlandse Zaken, Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie en Financiën, die de opgaven zullen moeten beoordelen, d.w.z. toetsen aan de hand van nog door 1.000 gemeenten te verstrekken en te verwerken uitvoerige inlichtingen; waarna de stukken terug zullen wandelen via de griffies naar de gemeenten. Deze gedragslijn zal even zeker tot een chaos leiden als wanneer de spoorbeambten hun reglementen eens letterlijk zouden toepassen. Ieder weldenkend mens zou deze obstructie veroordelen.

Dit alles heeft nog een pregnante achtergrond. Het is nl. zo, dat het Rijk beducht is voor een hoger rentetype dan 4 (het is al 4¼) voor de woningbouw, omdat de huishuur bij stijging van het rentepercentage al spoedig f. 1 per week hoger wordt. De gemeenten, die toch al de financiering van het Rijk hebben moeten overnemen, zullen deze belasting van het budget niet kunnen dragen, zodat de Regering een doorberekening in de huren wel zal moeten toestaan, doch dan komt onvermijdelijk weer de loonkwestie aan de orde. Wil de Regering dit voorkomen, dan zal zij haar subsidies op de woningbouw, die zij eigenlijk had willen verminderen, moeten opvoeren. Hier is dus rechtstreeks strijd in de boezem van het Rijk zelf.

Recapitulerend is de gang van zaken deze, dat de financieringsmoeilijkheden van de gemeenten hun oorzaak vinden in:

- de uitgaven voor de woningbouw, die het Rijk in 1948 op de gemeenten heeft afgewenteld met de belofte in geval van nood te zullen helpen;
- de investeringen in de particuliere sector met fondsen van de institutionele beleggers;
- het beletten van de gemeenten om ter kapitaalmarkt te komen door de aankondiging, dat de Regering de besluiten van Gedeputeerde Staten tot goedkeuring van leningen boven een zeker rendement zal vernietigen;
- de Regering die, afgezien van het toestaan van bestedingsverruiming in 1956, de contingenten in de bouwsectoren niet tijdig heeft herzien ten gunste van de woningbouw.

De Regering staat thans voor monetaire moeilijkheden, die door bestedingsbeperking verholpen kunnen worden, d.w.z. door aanpassing en bezuiniging. Daar zullen alle sectoren aan moeten meedoen om het gewenste nuttig effect te verkrijgen. De rendementsverhoging van het kapitaal, een nevenverschijnsel, yervult de Regering met zorg vooral wegens de daardoor dreigende huurverhogingen en -compensaties. Om daaraan nog te ontsnappen neemt de Regering haar toevlucht tot maatregelen, die in strijd zijn met ons gemeenterecht.

Het is bedroevend, dat lichamen als de S.-E.R. en De Nederlandsche Bank onder deze omstandigheden de gemeenten als schuldigen aanwijzen, boze veroorzakers van de precaire toestand, waarin onze Nederlandse staatshuishouding gekomen is. Het is onnodig een blaam te werpen op de gemeenten en het is onrecht, wanneer dat misprijzen op de geschetste wijze geschiedt. Het is naar, dat de macht het recht overheerst. Het had anders gekund. En het kan nog anders, indien goodwill wordt gekweekt en niet verspeeld.

Terwijl met betrekking tot investeringen onderscheiden wordt naar conjuncturele en structurele aspecten, is dit t.a.v. de arbeidsmarktverhoudingen veel minder het geval. Schrijver erkent de moeilijkheid de conjunctuurpolitieke maatregelen zodanig af te stemmen, dat overheveling van arbeidskrachten juist daar geschiedt waar dit structureel het meest gewenst is. Wat betreft de vraag welk structureel beleid de woningproductie zou kunnen stimuleren, wijst schrijver er o.a. op, dat de leeftijdsopbouw van de bouwarbeiders, vergeleken met die van de handarbeiders in alle bedrijfstakken, zich in het tijdvak 1930-1947 zeer ongunstig heeft ontwikkeld. In dit verband vraagt schrijver zich af, of het niet gewenst zou zijn, dat ook de vakbekwame bouwvakarbeider legaal aanspraak zou kunnen maken op een basisloon, dat in de buurt ligt van de lonen van vergelijkbare vaklieden in andere bedrijfstakken.

Structureel of conjunctureel loonbeleid?

De discussie omtrent de sociaal-economische situatie in Nederland wordt momenteel dusdanig beheerst door de conjuncturele aspecten dat de structurele kant van de moeilijkheden soms veronachtzaamd wordt. T.a.v. de investeringen is dit gevaar minder groot omdat iedereen beseft dat met het oog op de bevolkingsaanwas en de internationale concurrentieverhoudingen bij het afremmen van deze sector omzichtig te werk moet worden gegaan. Zeer terecht wordt in het S.-E.R.-advies inzake de bestedingen herhaaldelijk onderstreept dat investeringen die nationaal-economisch belangrijk zijn, niet achterwege mogen blijven. Terwijl t.a.v. de investeringen dus onderscheid wordt gemaakt tussen conjuncturele en structurele aspecten wordt met het oog op de arbeidsmarktverhoudingen veel minder aandacht aan deze kant van het probleem besteed.

Een evenwichtige verdeling van arbeidskrachten over de verschillende bedrijfstakken kan echter ook hier op den duur van beslissende betekenis zijn voor de doelmatige ontwikkeling van onze economie. Het meest sprekende voorbeeld zijn de mijnen. Met het oog op een goedkope energievoorziening is het uitermate belangrijk dat het aantal mijnwerkers gelijk blijft en zo mogelijk groter wordt. Vandaar dat de mijnwerkers in het kader van de loonpolitiek altijd een uitzonderingspositie hebben ingenomen. Bovendien worden in vele delen van het land pogingen gedaan om — mede onder verwijzing naar de hogere lonen — nieuwe krachten aan te trekken. Vaak worden op deze manier werkkrachten uit andere bedrijfstakken overheveld, waardoor dan elders een gat ontstaat. Men kan moeilijk zonder meer zeggen dat dit nationaal-economisch gezien verkeerd is. Om hier een oordeel te kunnen vellen zou men eerst moeten nagaan wat met het oog op de structurele ontwikkeling van onze economie op den duur belangrijker is: een mogelijke uitbreiding van onze kolonproductie ten koste van minder belangrijke of minder kwetsbare ondernemingen of het bevriezen van de bestaande situatie.

Uiteraard zou men de overheveling door conjunctuurpolitieke maatregelen kunnen bevorderen. Door het afremmen van de vraag naar bepaalde, nationaal-economisch gezien minder belangrijke, producten zouden de betrokken

bedrijfstakken automatisch werkkrachten moeten afstoten die dan naar die sectoren zouden kunnen afvloeien, waar nog een onbevredigde vraag bestaat. Nu is het niet eenvoudig om met de globale maatregelen, die de meest belangrijke instrumenten van de conjunctuurpolitiek vormen, de vraag dusdanig te beïnvloeden dat de vermindering juist daar plaatsvindt waar het structureel gezien het meest gewenst is. Bovendien beogen de te nemen maatregelen niet een radicale ombuiging van de economische trend met als gevolg omvangrijke werkloosheid. Verwacht wordt vermindering van de stijging in die sectoren waar de vraag gemakkelijk kan worden afgeremd. Waar nog onbevredigde vraag bestaat (of zal blijven bestaan) zal de stijging vermoedelijk onverminderd doorgaan (bijv. 75.000 woningen i.p.v. 70.000).

Verwacht wordt dan ook dat de werkgelegenheid in de eerste plaats voor gepensioneerden en andere groepen, die normaliter niet tot de beroepsbevolking behoren, zal verminderen¹⁾. Dit zijn dus niet die vakarbeiders, die gemakkelijk in bedrijfstakken met minder aantrekkelijke werkomstandigheden onderdak zullen vinden of zoeken.

Indien het afremmen van de vraag bovendien tot een zekere mobiliteit aanleiding zal geven, waardoor overheveling van volwaardige werkkrachten van de minder expanderende of stagnerende bedrijfstakken naar andere zou plaatsvinden, dan moeten de legale lonen en arbeidsvoorwaarden in de opnemende bedrijven zeker niet onderdoen voor die in de afstotende. Indien deze laatste voor de structurele ontwikkeling op lange termijn voor onze economie belangrijk zijn, is dit reeds daarom nodig omdat anders niet voldoende jeugdige arbeiders zouden kunnen worden aangetrokken, waardoor een evenwichtige groei van de beroepsbevolking in gevaar zou komen. Tegen deze achtergrond wordt het eens te meer duidelijk dat de bijzondere positie die de mijnwerkerslonen in het kader van de loonpolitiek innemen, structureel van groot belang is voor onze volkshuishouding als geheel. Niemand zal daarom ook de gedachte opperen om het probleem van de arbeidsvoorziening in de mijnen uitsluitend door het verminderen van de vraag in andere sectoren op te lossen.

De vraag doet zich dan ook voor, of diegenen — bijv. de

¹⁾ Zie het artikel van Dr. W. Drees Jr. in „E.-S.B.” van 2. januari 1957, blz. 6.

Raad voor de Woningbouw in zijn aanbeveling betreffende prestatiebeloning voor de bouwarbeiders ²⁾ — die menen dat een betere basisbeloning van bepaalde groepen wenselijk geacht moet worden, hierbij uitgaan van de tegenwoordige overspanning op de arbeidsmarkt, of uitgaan van een structureel tekort dat reeds eerder bestond en met name tot uitdrukking komt in een te gering aantal jeugdige krachten. Dit verschijnsel zou vooral dan op lange termijn tot grote structurele moeilijkheden kunnen leiden, indien het zich in sleutelindustriën voordoet die voor de groei van de gehele economie van beslissende betekenis zijn.

Bovendien zou moeten worden nagegaan wat met een eventuele loonsverhoging voor bepaalde groepen wordt beoogd. Men zou nl. aan de ene kant ervan uit kunnen gaan dat — naar het voorbeeld van de mijnwerkers — in de lonen de bijzonder precare positie, waarin ons land bijv. t.a.v. de woningbouw verkeert, haar neerslag zou moeten vinden. Aan de andere kant zou men ernaar kunnen streven een legaal loonpeil, dat om welke redenen dan ook ten achter is gebleven bij de legale lonen die in sommige andere bedrijfstakken worden betaald, op te trekken tot een niveau waardoor de aantrekkelijkheid voor jeugdigen en diegenen, die het bedrijf hebben verlaten, wordt hersteld en verdere afvloeiing wordt voorkomen.

Wil men nagaan hoe de bezetting van de bouwnijverheid zich, op lange termijn gezien, heeft ontwikkeld, dan blijkt dit bij gebrek aan recente gegevens moeilijk te zijn. Maar dat, wat t.a.v. de leeftijdsopbouw bekend is, geeft aanleiding tot bezorgdheid.

Leeftijdsopbouw handarbeiders in pCt.

	t/m 24 jr.	25- 49 jr.	50 jr. en ouder
Allé bedrijfstakken			
Beroepstelling 1930	35,0	49,6	15,4
Beroepstelling 1947	25,8	54,7	19,5
Bouwarbeiders			
Beroepstelling 1930	41,1	45,2	11,7
Beroepstelling 1947	20,0	58,7	21,3

Latere steekproeven wezen in dezelfde richting ³⁾. Hierbij komt nog dat produktiviteitsverhogingen in de bouwnijverheid langzamer plaatsvinden dan in de meeste fabriekmatige ondernemingen. De productiecapaciteit van de bouwnijverheid kan onder deze omstandigheden dus slechts dan evenredig met die van de industrie toenemen, indien de personeelsbezetting sterker stijgt dan in de meeste andere bedrijfstakken. Alles wijst erop dat dit niet het geval is.

Het gevolg is, dat ook in tijden van minder algemene spanning op de arbeidsmarkt de capaciteit van de bouwnijverheid niet voldoende is om aan de eisen van onze groeiende bevolking en expanderende economie in dezelfde mate tegemoet te komen als andere bedrijfstakken. Wij staan hier dus voor een structureel probleem dat niet pas gedurende de hoogconjunctuur van 1956 is ontstaan. Dit wordt onderstreept door het feit dat de Bedrijfsraad voor het Bouwbedrijf in samenwerking met een viertal departementen reeds in het voorjaar 1954 een commissie heeft benoemd ter bestudering van de achtergronden van de verminderde belangstelling voor de bouwvakken. Opge-

²⁾ Zie „Bouw” van 25 augustus 1956.

³⁾ Zie „Oorzaken en achtergronden van de verminderde belangstelling voor het metselaarsvak”; uitgegeven door het Productiviteitscentrum voor het Bouwbedrijf 1956.

A. B. Takkenberg: „Enige aspecten van de Amsterdamse bouwactiviteit”, Publieke Werken no. 12, 1956.

merkt zij, dat eind juni 1954 de arbeidsreserve 53.800 personen bedroeg tegenover 17.500 eind juni 1956.

Het zou hier te ver voeren om op de oorzaken van de verminderde belangstelling nader in te gaan. Wij kunnen met het noemen van de belangrijkste volstaan: ruwheid van het werk en de werkomstandigheden; slechte sociaal-hygiënische voorzieningen (waaraan zeker iets, maar nooit zoveel verbeterd kan worden om de vergelijking met de industrie te kunnen doorstaan); regelmatig verwisselen van werkgever; klimaatsinvloeden op werktijd en werkgelegenheid; in verhouding tot tariefbeloning vaak lage sociale uitkeringen; geringe promotiekansen; lage sociale waardering. Men zal moeilijk kunnen beweren dat zelfs bij een legale beloning die op hetzelfde peil ligt als die in bedrijfstakken met een gunstiger klimaat, verwacht kan worden dat de bouwnijverheid die aantrekkingskracht op jonge mensen zal uitoefenen, die met haar betekenis als sleutelindustrie overeenkomt.

Deze minder prettige kanten van een op zich zelf prettig vak worden nog geaccentueerd door het feit dat de jaarincomens niet alleen door klimaats- en andere invloeden, ondanks de sociale voorzieningen, ongunstig beïnvloed worden. In de loop van een aantal jaren is door gebruikmaking van in het kader van de loonpolitiek bestaande mogelijkheden een differentiatie in de uurlonen tot stand gekomen, waardoor de bouwvakarbeider vaak bij zijn collega's in andere bedrijfstakken ten achter blijft. Zo verdient bijv. de all-round timmerman in een onderhoudsbedrijf (1e gemeenteklasse) legaal maximaal f. 1,34 plus 6 pCt. per uur. Zijn collega belast met het onderhoudswerk in bepaalde fabriekmatige bedrijven heeft een legaal basisloon van f. 1,40 en kan tot 20 pCt. waarderings toeslag ontvangen. Sommige eersteklas vaklieden, waarmede de bouwarbeiders op de bouwwerken geregeld in aanraking komen — zoals loodgieters, elektriciens en centrale-verwarmingsmonteurs — verdienen officiële uurlonen tussen f. 1,65 en f. 1,75. Vele eersteklas vaklieden in het bouwbedrijf, die juist omdat zij werk van hoge kwaliteit leveren niet in tarief werken, kunnen deze lonen niet verdienen. Andere, soms minder vakbekwame, verdienen hetzelfde of meer, hetzij illegaal, hetzij in tarief. De vraag doet zich voor, of het niet gewenst zou zijn, dat ook de vakbekwame bouwvakarbeider legaal aanspraak op een basisloon zou kunnen maken, dat in de buurt van de lonen van vergelijkbare vaklieden in andere bedrijfstakken ligt. Omdat anders het gevaar van een verdere relatieve achteruitgang van het aantal bouwvakarbeiders niet denkbeeldig is.

Indien deze zienswijze juist is, dan zal dat voor de ontwikkeling van onze welvaart ongunstige gevolgen hebben. Immers, de gehele expansie van onze samenleving — demografisch, economisch, cultureel — zal vastlopen, indien het reeds nu bestaande tekort aan bouwvakarbeiders naar verhouding groter in plaats van kleiner wordt. Dit geldt trouwens niet alleen voor de woningbouw. Op tal van terreinen, w.o. scholen en ziekenhuizen, wordt de achterstand steeds groter. Vandaar dat het misschien begrijpelijk is dat er hier en daar grote bezorgdheid is ontstaan t.a.v. de ontwikkeling van de bouwnijverheid op lange termijn.

Het is duidelijk dat tal van maatregelen moeten worden genomen wil deze bedrijfstak in staat zijn haar taak in het kader van de Nederlandse samenleving te vervullen. Het kan nauwelijks verwondering wekken dat hierbij ook de vraag is gerezen, of de tegenwoordige legale lonen in de bouwnijverheid nog aan de eisen van een loonbeleid op lange termijn voldoen. Dat zou om verschillende redenen

Aan de hand van de saldi van de betalingsbalans, gesplitst naar goederen, diensten en kapitaalopbrengsten, wordt een indruk gegeven van de invloed die de goederenrekening heeft op de lopende rekening van de betalingsbalans. Bij analyse van de cijfers sedert 1948 blijkt dat sinds 1953 de invoer tot 1956 aanmerkelijk sneller is gestegen dan de uitvoer. Absoluut gezien vindt men bij de invoer de grootste stijging bij de grondstoffen en halffabrikaten; procentueel is de stijging bij de consumptiegoederen het grootst. In de eerste negen maanden van 1956 is de grootste uitvoerpost, nl. fabrikaten, t.o.v. het overeenkomstige tijdvak van 1955 met 7 pCt. toegenomen, hetgeen een aanzienlijke daling van het stijgingspercentage betekent vergeleken met de voorgaande jaren. Exportremmend werkt o.a. de toenemende concurrentie, de afnemende opnamemogelijkheid in het buitenland en de vergrote binnenlandse vraag.

De laatste tijd is er herhaaldelijk op gewezen ¹⁾, dat het tekort op onze handelsbalans steeds toeneemt. De eerste negen maanden van het afgelopen jaar bedraagt dit tekort volgens de Maandstatistiek van de in-, uit- en doorvoer per goederensoort (Centraal Bureau voor de Statistiek) f. 2.349 mln. tegen resp. f. 1.597 mln. en f. 1.216 mln. in de overeenkomende maanden van 1955 en 1954. Dit verschijnsel heeft o.a. in regeringskringen enige ongerustheid veroorzaakt. Men vreest nl. dat de lopende rekening van de betalingsbalans, waarvan de goederenrekening het belangrijkste onderdeel vormt, op den duur eveneens een groot deficit zal gaan vertonen, als het toegenomen tekort op de goederenrekening niet kan worden teruggedrongen of wordt gecompenseerd door toenemende ontvangsten uit het dienstenverkeer of de kapitaalopbrengsten.

Om een indruk te krijgen van de invloed, welke de goederenrekening heeft op de lopende rekening van de betalingsbalans, zijn in tabel 1 (op blz. 90) de saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans op transactiebasis over de jaren 1953, 1954 en 1955 en het eerste halfjaar van 1955 en 1956 weergegeven.

De grootte van het overschot resp. tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans hangt in belangrijke mate af van de omvang van het passieve saldo van de goederen-

¹⁾ O.a. Nota inzake de betalingsbalans over het eerste halfjaar 1956 van de Minister van Financiën en Rijksbegroting voor het dienstjaar 1957 van het Ministerie van Economische Zaken.

(vervolg van blz. 88)

niet het geval kunnen zijn. Bijv. omdat de verhoudingen tot andere bedrijfstakken scheef getrokken zijn; of omdat meer differentiatie tussen de bouwvakarbeiderslonen gewenst is; of t.a.v. de prestatiebeloning. Problemen die zeker belangrijk genoeg zijn, om eens ernstig te worden bezien. Dit en de beoordeling van de eventuele uitkomsten moeten onafhankelijk van het conjuncturele beeld van een bepaald jaar gebeuren. Doorslaggevend kan slechts zijn wat in het belang van een evenwichtige ontwikkeling van onze samenleving kan en dient te geschieden.

Amsterdam.

Dr. H. UMRATH.

De buitenlandse handel van Nederland

rekening. In de jaren 1953, 1954 en 1955 vormden de gestegen ontvangsten uit het dienstenverkeer en in mindere mate ook die van de kapitaalopbrengsten nog een zekere compensatie voor het toegenomen passieve goederensaldo. In het eerste halfjaar 1956 is dit echter niet meer het geval. De ontvangsten uit het dienstenverkeer en de kapitaalopbrengsten daalden met f. 44 mln., terwijl het passieve goederensaldo opliep met f. 516 mln. Hierdoor is het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans in het eerste halfjaar 1956 omgeslagen in een aanzienlijk tekort van f. 207 mln.

De handelsstatistiek van het C.B.S. geeft in de eerste negen maanden van 1956 ten opzichte van de overeenkomstige periode van 1955, zoals reeds gezegd, eveneens een opmerkelijke vermeerdering van het goedereninvloer-saldo te zien. Dit komt omdat beide goederencijfers voor een belangrijk deel van dezelfde oorsprong zijn. De in- en uitvoergegevens van de handelsstatistiek zullen voor een nadere analyse worden gebruikt.

TABEL 2.

In- en uitvoer in de jaren 1948-1955 en in de eerste negen maanden van 1955 en 1956

(in miljoenen gulden)

	invoer		uitvoer		saldo	dek- kings- per- centage
	waarde	waarde- index a)	waarde	waarde- index a)		
1948	4.965	55	2.719	33	2.246	55
1949	5.332	59	3.851	47	1.481	72
1950	7.811	87	5.368	66	2.443	69
1951	9.700	107	7.409	91	2.291	76
1952	8.449	94	8.015	98	434	95
1953	9.026	100	8.180	100	846	91
1954	10.860	120	9.172	112	1.688	84
1955	12.189	135	10.211	125	1.978	84
1956	14.250 b)	158	11.050 b)	135	3.200	78
jan.-sept. 1955	8.950	132	7.353	120	1.597	82
jan.-sept. 1956	10.357	153	8.008	130	2.349	77

a) Bij deze index van de absolute waarde is als basis genomen het maandgemiddelde over 1953.

b) De maanden november en december zijn berekend op basis van 1955.

Bron: C.B.S.

Teneinde een indruk te verkrijgen van de ontwikkeling van de in- en uitvoer in de huidige hoogconjunctuur, is het

TABEL 1.

Saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans van Nederland op transactiebasis a)
(in miljoenen gulden)

Ontvangsten	1953	1954	1955	1e halfjaar		uitgaven	1953	1954	1955	1e halfjaar	
				1955	1956					1955	1956
dienstensaldo	827	1.170	1.503	763	722	goederensaldo	162	1.127	905	510	1.026
kapitaalopbrengsten	233	296	300	100	97	overschot	898	339	898	353	—
tekort	—	—	—	—	207						
	1.060	1.466	1.803	863	1.026		1.060	1.466	1.803	863	1.026

a) Samengesteld uit door het C.B.S. gepubliceerde betalingsbalansen.

gewenst een langere reeks dan die der laatste jaren te onderzoeken. In tabel 2 werden daarom de cijfers genomen van 1948 af. In- en uitvoer zijn, met uitzondering van de invoer van 1951 op 1952, voortdurend toegenomen. In absolute cijfers gezien is de toeneming van de in- en uitvoer van 1948 tot 1951 vrijwel gelijk (f. 4,7 mrd.), maar sinds 1953 — het jaar van het begin der economische expansie — stijgt de invoer tot 1956 aanmerkelijk sneller dan de uitvoer, nl. de invoer met ruim f. 5 mrd. tegenover nog geen f. 3 mrd. bij de uitvoer. In de eerste negen maanden van dit jaar vertoont de invoer ten opzichte van de overeenkomstige maanden in 1955 een toeneming welke meer dan het dubbele bedraagt van die van de uitvoer, nl. f. 1.407 mln. tegen f. 605 mln.

Blijkens de waarde-index is de invoer van 1953 tot 1956 gestegen met 58 pCt. en de uitvoer met 35 pCt. Het is duidelijk, dat de snellere stijging van de invoer, vergeleken bij die van de uitvoer, een aanzienlijke vergroting van het tekort op de handelsbalans tot gevolg heeft gehad. Dit tekort wordt voor 1956 geschat op f. 3.200 tegen f. 846 mln. in 1953, een toeneming dus van f. 2.354 mln. Het dekkingspercentage is dan ook aanmerkelijk teruggelopen, nl. van 91 pCt. tot 78 pCt.

Alvorens verder in te gaan op de vraag hoe de toenemende divergentie van in- en uitvoer is ontstaan, is het van belang om met behulp van hoeveelheids- en prijsindexcijfers (zie tabel 3) nog iets naders te zeggen over de invloed van de prijsbeweging op de waardeveranderingen.

Zoals uit de indexcijfers blijkt, wordt de waardestijging bij in- en uitvoer in de jaren 1948-1951 in sterke mate beïnvloed door prijsstijgingen, die bij de invoer aanmerkelijk groter zijn dan bij de uitvoer. Dit vindt o.a. zijn verklaring in het feit, dat de prijzen van een aantal conjunctuurgevoelige invoerprodukten ten gevolge van het Koreaanse conflict sterker zijn gestegen dan die van de produkten, welke Nederland ten uitvoer heeft aan te bieden. De ruilverhouding werd hierdoor ongunstig beïnvloed. In 1953 daalden de prijzen weer aanmerkelijk, maar in 1955 valt weer een — zij het ook lichte — stijging waar te nemen.

TABEL 4.

In- en uitvoer van goederen naar hun economische bestemming, resp. herkomst van 1948-1955 en de periode januari-september van de jaren 1955 en 1956

(in miljoenen gulden)

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	jan.-sept.	
									1955	1956
invoer totaal	4.965	5.332	7.811	9.700	8.449	9.026	10.860	12.189	8.950	10.357
w.v. grondstoffen en halffabrikaten inclusief brandstoffen	3.820	4.066	6.101	7.870	6.895	7.111	8.320	9.204	6.805	7.647
investeringsgoederen	646	710	793	845	844	945	1.200	1.457	1.076	1.320
consumptiegoederen	320	382	701	717	577	664	870	1.069	735	990
uitvoer totaal	2.719	3.851	5.368	7.409	8.015	8.180	9.172	10.211	7.353	8.003
w.v. onbewerkte landbouwprodukten	490	584	699	821	881	914	1.075	1.259	850	996
fabrikaten	2.074	3.075	4.411	6.267	6.763	6.760	7.648	8.372	6.104	6.543
w.v. chemische produkten	268	398	698	1.091	1.285	1.200	1.516	1.771	1.300	1.523
w.o. vloeibare brandstoffen	21	86	273	436	598	564	722	849	625	748
leder, wasdoek en rubberprodukten	38	52	92	129	127	125	139	151	110	126
produkten van de metaalnijverheid	563	809	1.064	1.674	1.853	2.068	2.323	2.610	1.898	1.979
prod. van de textiel- en confectie-industrie	369	454	658	871	891	859	907	957	707	737
gefabriceerde voedingsmiddelen	686	1.206	1.676	2.081	2.187	2.123	2.284	2.351	1.696	1.770

Bron: C.B.S.

TABEL 3.

Hoeveelheids- en prijsindices en de ruilverhouding van de in- en uitvoer over de jaren 1948-1955 en de eerste negen maanden van 1955 en 1956

(op basis 1948)

	hoeveelheidsindices		prijsindices		ruilverhouding
	invoer	uitvoer	invoer	uitvoer	
1948	100	100	100	100	100
1949	111	151	97	94	97
1950	144	202	109	98	90
1951	147	235	134	116	87
1952	131	254	132	116	88
1953	156	291	117	103	93
1954	196	329	111	103	92
1955	219	360	113	104	92
jan.-sept. 1955	214	347	113	104	92
jan.-sept. 1956	242	372	116	105	91

Bron: C.B.S.

Bij de waardestijging na 1953 speelt, zoals uit de ruilverhouding valt af te leiden, de prijsbeweging slechts een ondergeschikte rol.

Terugkerend tot het onderzoek naar het ontstaan van het écart tussen in- en uitvoer in de huidige hoogconjunctuur, zal thans worden nagegaan hoe de waardeveranderingen bij de verschillende bestanddelen van het in- en uitvoerpakket zijn verlopen. Hiertoe wordt in tabel 4 een indeling gegeven van de in- en uitvoer naar de economische bestemming resp. herkomst van de goederen over de jaren 1948-1955 en de eerste negen maanden van de jaren 1955 en 1956.

Van de totale waarde van de invoer komt in 1948 en ook nog in 1955 ruim $\frac{3}{4}$ voor rekening van de grondstoffen en halffabrikaten en minder dan $\frac{1}{4}$ deel voor rekening van de investerings- en consumptiegoederen. Bezie men de drie genoemde categorieën afzonderlijk, dan blijkt bij een vergelijking van 1948 met 1955, dat de waardestijging van de grondstoffen en halffabrikaten ten bedrage van f. 5.384 mln. de stijgingen bij de investerings- en consumptiegoederen van respectievelijk f. 811 mln. en f. 749 mln. verre te overtreffen. Opvallend is, dat de waardestijging bij de

invoer van de grondstoffen en halffabrikaten — die, zoals men ziet, is onderbroken door een daling van 1951 op 1952 — van 1948 tot 1951 bijna het dubbele bedraagt van die van de jaren 1952 tot 1955, nl. f. 4.050 mln. tegen f. 2.309 mln. Schakelt men de prijsbeweging uit, dan blijkt, dat de hoeveelheidsstijging in beide jaarreeksen gelijk was, nl. 50 pCt. In de eerste negen maanden van 1956 zijn ten opzichte van het overeenkomstige tijdvak van 1955 de grondstoffen en halffabrikaten gestegen met f. 842 mln. of 12 pCt. De investeringsgoederen met f. 244 mln. of 23 pCt. en de consumptiegoederen met f. 255 mln. of 35 pCt. In procenten uitgedrukt is dus de stijging bij de consumptiegoederen het grootst.

Onder de factoren, die op de invoer van grondstoffen en halffabrikaten stimulerend hebben gewerkt, kan als belangrijkste worden genoemd de verhoogde produktie als gevolg van de toegenomen vraag naar consumptiegoederen. De vergroting van de invoer van investeringsgoederen kan worden toegeschreven aan de voortschrijdende industrialisering en verdere mechanisering van het produktieproces. De opmerkelijke stijging van de invoer van consumptiegoederen is te verklaren uit het feit, dat de toegenomen middelen ruimere bestedingen mogelijk maakten, hetgeen met zich bracht, dat in het bijzonder de vraag naar duurzame consumptiegoederen zich meer en meer bij de invoer is gaan doen voelen.

Wanneer men de uitvoer in tabel 4 beschouwt, dan ziet men, dat 75 pCt. van de totale uitvoer in 1948 uit fabrikaten bestond. In 1955 is dit aandeel nog vergroot tot 82 pCt. De waardestijging van deze categorie bedraagt van 1948-1955 ruim f. 6 mrd. Hierbij vertonen de chemische produkten, de produkten van de metaalnijverheid en de gefabriceerde voedingsmiddelen met resp. f. 1½, f. 2 en f. 1,7 mrd. de grootste stijging. De uitvoer van fabrikaten is van 1948 tot 1952 jaarlijks met ruim 40 pCt. gestegen. In 1952 en 1953 is deze uitvoer praktisch gelijk, van 1953 tot 1955 valt weer een toeneming van het stijgingspercentage waar te nemen, nl. van 13 en 24 pCt. In de eerste maanden van 1956 is ten opzichte van het overeenkomstige tijdvak van 1955 het stijgingspercentage echter teruggelopen tot 7 pCt. Aangenomen mag worden, dat bij deze achteruitgang in het stijgingspercentage de navolgende factoren een rol hebben gespeeld: 1e het bereiken van een zeker produktieplafond; 2e het verminderen van onze concurrentiekracht in het buitenland; 3e een verminderend opnamevermogen voor Nederlandse produkten in de importeerende landen en 4e de toegenomen binnenlandse vraag. Het zijn vooral de drie laatstgenoemde factoren, welke een nadelige invloed

gaan uitoefenen op onze export, die, naar men weet, voor een belangrijk deel de welvaart van ons land bepaalt.

Om tenslotte nog een beeld te krijgen van de fluctuaties in de spreiding van de in- en uitvoer zijn in tabel 5 per werelddeel en voor enige landen afzonderlijk, vergelijkende cijfers opgenomen.

Bij de invoer per werelddeel vertonen van 1953 tot 1955 de Europese landen en de landen van het Westelijk halfrond met resp. f. 1.975 mln. en f. 964 mln. de grootste toeneming. Dit is eveneens het geval in de perioden van januari tot september in 1955 en 1956. De stijgingspercentages bedragen voor de landen van het Westelijk halfrond in de jaren 1954 en 1955 en de periode van januari-september 1956, telkens ten opzichte van het voorafgaande jaar, resp. 38, 15 en 24 pCt. De toeneming wordt in hoge mate beïnvloed door het aandeel, dat de Verenigde Staten hierbij hebben. De stijging bij de Europese landen is vrij constant, nl. 14, 17 en 15 pCt. Toch treden er bij deze landen afzonderlijk soms aanzienlijke verschillen in de toeneming op. Van 1954 op 1955 vindt men bij de invoer uit de Aziatische landen een waardedaling met 7 pCt., w.o. Indonesië met 30 pCt. en Oceanië met 23 pCt.

Bij de uitvoer per werelddeel is van 1953 tot 1955 en ook in de perioden van januari-september van 1955 op 1956 de waardestijging van de Europese landen het grootst. De overige werelddelen blijven daarbij verre ten achter. Procentueel gezien zijn deze waardestijgingen over het algemeen lager dan bij de invoer. Een dalende tendentie in de toeneming vertonen de Europese en Afrikaanse landen en Oceanië, waarbij laatstgenoemd werelddeel in de eerste negen maanden van 1956 ten opzichte van het overeenkomstige tijdvak van 1955 zelfs een daling van 16 pCt. valt te constateren. De Aziatische landen en de landen van het Westelijk halfrond geven van 1953 op 1955 een, zij het ook geringe, daling van de toeneming te zien, nl. resp. 5 en 1 pCt. In het daaropvolgende jaar echter en in de eerste negen maanden van 1956 is de uitvoer naar deze landen weer opmerkelijk toegenomen.

Resumerend kan aan de hand van het voorgaande worden geconstateerd, dat de buitenlandse handel van Nederland zich, sinds de in 1953 begonnen economische expansie, krachtig heeft ontwikkeld. Hierbij is de invoer aanmerkelijk meer toegenomen dan de uitvoer. Absoluut gezien vindt men bij de invoer de grootste stijging bij de grondstoffen en halffabrikaten; procentueel is de stijging bij de consumptiegoederen het grootst. De prijsbeweging speelt bij de waardestijging na 1953 slechts een ondergeschikte rol. Geografisch

TABEL 5.

De in- en uitvoer per werelddeel en enige landen in de jaren 1953, 1954 en 1955 en de eerste negen maanden van 1955 en 1956 (in miljoenen guldens)

	invoer					uitvoer				
	1953	1954	1955	jan-sept.		1953	1954	1955	jan-sept.	
				1955	1956				1955	1956
Europa	5.461	6.375	7.436	5.405	6.240	5.393	6.260	7.035	5.029	5.507
w.v. België en Luxemburg	1.556	1.841	2.205	1.581	1.952	1.266	1.293	1.411	1.011	1.115
West-Duitsland	1.436	1.829	2.145	1.581	1.847	1.145	1.451	1.742	1.260	1.411
Verenigd Koninkrijk	897	936	1.039	765	836	879	1.060	1.263	907	989
Frankrijk	342	387	475	344	348	369	376	491	333	415
Zweden	349	371	419	294	327	345	416	486	348	377
Azië	1.421	1.592	1.483	1.122	1.221	878	847	896	661	769
w.v. Indonesië	494	528	369	280	322	291	233	258	197	254
Afrika	410	527	576	428	433	456	533	590	432	466
Westelijk halfrond	1.636	2.262	2.600	1.924	2.388	1.239	1.267	1.379	999	1.021
w.v. Verenigde Staten	899	1.283	1.651	1.200	1.481	689	621	596	420	496
Oceanië	82	92	71	61	61	106	152	168	133	112
Overige	12	12	23	9	15	95	113	143	101	127

Bron: C.B.S.

Het feit dat anderhalf jaar na de inwerkingtreding van de Vestigingswet Bedrijven 1954 nog niet één vestigingsbesluit is vastgesteld, leidt schrijver tot bezinning op de vraag, wat nu eigenlijk het doel is dat met de vestigingswetgeving beoogd wordt. Bij de totstandkoming van de Vestigingswet Kleinbedrijf in 1937 was beperking van het aantal vestigingen in de middenstandssector een belangrijk argument. Daar er sedert 1945 in het algemeen geen overbezetting meer is in deze sector, wordt de bestaansgrond van de vestigingswetgeving thans gezocht in een verhoging van het peil der bedrijfsuitoefening. Aan de hand van een bespreking van verschillende uitlatingen, betrekking hebbend op deze nieuwe doelstelling, vraagt schrijver zich af, of men het criterium, dat het bedrijf zo goed mogelijk in de behoeften van de consumenten moet voorzien, niet naar de tweede plaats schuift.

Het doel van de vestigingswet

Het feit dat 1½ jaar na de inwerkingtreding van de Vestigingswet Bedrijven 1954 nog niet één vestigingsbesluit op grond van die wet is vastgesteld wijst er wel op dat het uitstippelen van richtlijnen voor het toekomstig vestigingsbeleid grote en blijkbaar niet-vermoede moeilijkheden met zich brengt. Wie zich in deze materie verdiept kan zich niet onttrekken aan bezinning op de vraag, wat nu eigenlijk het doel is dat met de vestigingswetgeving beoogd wordt. Het is deze vraag die we in het navolgende wat nader willen belichten.

Toen in 1938 het eerste vestigingsbesluit — voor het slagersbedrijf — was afgekondigd, wijdde Prof. N. J. Polak daar in „E.-S.B.” een beschouwing aan onder de titel „De volslagen slager”. Hij ging daarbij uit van het standpunt dat de wet ten doel had, een betere bediening van het publiek door winkeliers en ambachtsheden te waarborgen, en hij bevond dat de concrete eisen die het besluit aan aspirant-slagers stelde, maar ten dele aan dit doel beantwoordden. Wie zich thans nog op dit standpunt zou stellen, zou in de sindsdien ver uitgegroeide vestigingswetgeving nog wel meer aangrijpingspunten voor zijn kritiek vinden. Het zou hem allereerst verbazen dat het initiatief tot maatregelen nimmer van de consumenten doch steeds van de ondernemers uitgaat en, dat de consumenten zelfs geen stem in het kapittel hebben. Hij zou geen verklaring kunnen vinden voor de vaak ingewikkelde en grillige afbakening

(vervolg van blz. 91)

gezien vertonen de Europese landen en de landen van het Westelijk halfrond bij de invoer de grootste stijging. Bij de uitvoer is de stijging bij de Europese landen het belangrijkste; de overige werelddelen blijven hierbij echter verre ten achter.

Invoerstimulerend heeft o.a. gewerkt de door de verruiming der bestedingsmogelijkheden toegenomen vraag naar consumptiegoederen. Deze heeft geleid tot:

- 1 een verhoogde produktie met als gevolg een vergrote vraag naar grondstoffen en halfabrikaten;
- 2 een grotere invoer van consumptiegoederen.

Exportremmend heeft onder andere gewerkt de toenemende concurrentie, een afnemende opname-mogelijkheid in het buitenland en de vergrote binnenlandse vraag.

's-Gravenhage.

Drs. J. H. C. A. ROBROEKS.

van de gebieden die de verschillende vestigingsbesluiten bestrijken. En wanneer hij kennis kon nemen van de concrete examenstof die aspirant-winkeliers en -beheerders moeten kennen, zou hij zich zeker afvragen wat bepaalde onderdelen daarvan voor zin hebben voor de praktijk. Vóór 1940 paste op de feiten veel beter een andere visie, nl. dat de Wet ten doel heeft, het aantal vestigingen in de middenstandssector te beperken, en aldus de concurrentie enigszins te matigen. Deze visie komt tenminste duidelijk naar voren uit de Kamerstukken, gewisseld bij de totstandkoming der Wet van 1937. Hiermee is niet in strijd, dat de meerderheid van het parlement zowel als van de georganiseerde middenstand steeds bezwaar ertegen heeft gemaakt, het zgn. *behoefte-element* in de Wet neer te leggen. Dit behoefte-element houdt nl. in, dat de Overheid bij elke *afzonderlijke* aanvraag tot vestiging zich afvraagt of er wel een economische behoefte bestaat aan de concrete vestiging op de plaats waarvoor de vergunning gevraagd wordt. Tegen zulk een afweging van vraag en aanbod in individuele gevallen heeft de meerderheid der betrokkenen, met de Regering, zich steeds verzet, hoewel er bij de totstandkoming der Wet van 1954 nog lang over gepraat is. Dit doet echter niets af aan het feit dat ieder stellen van vestigingseisen wel degelijk een *globaal* middel is om het aantal vestigingen in een bedrijf aan de behoefte — wanneer men deze geringer acht — aan te passen. Een zódanige aanpassing wordt door de betrokkenen doorgaans zeer op prijs gesteld en men kan veilig stellen dat dit dan ook de werkelijke reden van bestaan is van vrijwel alle vestigingsbesluiten. Dit behoeft nog niet in te houden dat de Wet dienstbaar is aan groepsbelangen: het voorkomen van overbezetting in het middenstandsbedrijfsleven, en de instandhouding van een economisch gezonde middenlaag van kleinere ondernemers mag men gerust als een algemeen belang zien — al is het wel nodig dat de Overheid voortdurend toeziet of het concrete groepsbelang nog wel door het algemeen belang gedekt wordt.

Intussen kan na 1945 deze strekking der vestigingswetgeving nauwelijks meer als een reden voor haar instandhouding gelden. Dr. A. W. Luyckx heeft kort geleden te deze plaatse ¹⁾ duidelijk uiteengezet dat er tegenwoordig

¹⁾ In „E.-S.B.” van 24 oktober 1956.

van overbezetting in de middenstandssector in het algemeen geen sprake meer is, dat het aantal vestigingen bij de groei der bevolkingscentra achterblijft en dat dit resultaat niet eens alleen het gevolg is van de werking der vestigingsregelingen, maar minstens evenzeer van andere oorzaken.

Naarmate nu de zojuist ontwikkelde visie als objectieve bestaansgrond voor de vestigingswetgeving haar kracht verliest, ontwikkelt zich — sinds ca. 1950 — een andere verklaring. Deze zoekt het doel in *verhoging van het peil der bedrijfsuitoefening* van de betrokken ambachtslieden en winkeliers. Wat de Vestigingswet Bedrijven 1954 betreft, is deze visie neergelegd in het intitulé, dat spreekt van „bevordering van een goede bedrijfsuitoefening”, maar dan ook nergens anders. Met name bleef iedere movitering, waaróm het nodig is, een goede bedrijfsuitoefening op deze manier te bevorderen, in de toelichtende stukken achterwege. Men vindt dit motief eveneens in een recent staatsstuk, nl. de Memorie van Toelichting bij wetsontwerp 4554, dat ten doel heeft de geldingsduur van 16 vestigingsbeschikkingen met een extra-jaar te verlengen. In deze Memorie lezen we éérs, dat dergelijke beschikkingen ten doel hebben „een overmatig groot aantal vestigingen in een branche... tegen te gaan”; dat is dus geheel overeenkomstig de oude visie. Maar even verder staat geschreven dat door deze toeloop van ongediplomeerden „het peil van de bedrijfsuitoefening in de betrokken bedrijfstak nadelig zou kunnen worden beïnvloed”²⁾.

Deze nieuwe doelstelling is bepaald niet de historische. In de jaren dat de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 tot stand kwam liet de Regering op het lager onderwijs de kweelingen-met-akte los en dacht zij ernstig over de opheffing van één universiteit; het was de tijd van de grote afbraak. Het is ondenkbaar dat zij zich te zelfder tijd zorgen maakte over het wetenschappelijk arsenaal der winkeliers en ambachtslieden. Noch ook vroegen dezen daarom: de motie van de R.K. Middenstandsbond op zijn congres 1933 te Breda waar de vestigingswet-gedachte ten doop werd gehouden, gewaagde slechts van sanering, ordening en bescherming. Eerst omstreeks 1950 is de nieuwe doelstelling in de geesten gerijpt. In de gedachtengang van velen werden de handelskennis, de vakbekwaamheid en de kredietwaardigheid, tot dan toe beschouwd als „zeef” om overbezetting te voorkomen, blijkbaar tot doel in zich zelf: *l'art pour l'art*.

Het lijkt nuttig, zich eens op deze geruisloos binnenge-

slopen doelstelling te bezinnen. En dan ontkomt men er niet aan, dieper te zoeken, het *l'art pour l'art*-idee te laten varen, en zich af te vragen wat men precies bedoelt met „een hoger peil van bedrijfsuitoefening”: wááaraan men dit peil wil afmeten. Wil men als maatstaf nemen de mate waarin het bedrijf in de behoeften van de consumenten voorziet, of zoekt men het hierin, dat het zelfbewustzijn, het sociaal aanzien, of wellicht ook de capaciteit tot geldverdiene van de betreffende groepen ondernemers wordt verhoogd? Waar Dr. Luyckx in zijn zojuist genoemd artikel speciaal de commerciële kwaliteiten van de ondernemers wenst op te voeren, heeft het er de schijn van dat hij het „hoger peil” vooral in laatstbedoelde richting zoekt. Overigens kunnen — en zullen — beide gevolgen veelal samengaan, maar voor een theoretische analyse is het gewenst, ze te onderscheiden.

Want — verondersteld dat eenmaal een bezettingsgraad bereikt en verzekerd is waarbij een behoorlijk bestaan voor de middenstand als geheel verzekerd is — dan menen wij dat bij het verhogen van het peil der bedrijfsuitoefening de Overheid nog slechts een taak heeft voor zover daarmee de belangen van het publiek gediend zijn. Voor zover de verbetering ten goede komt — ideëel of materieel — aan de ondernemers zelf, is zij een zuiver groepsbelang. De Overheid mag één groep niet boven de andere begunstigen; zij heeft hier o.i. geen andere taak dan in het kader der algemene volksoontwikkeling de middelen tot studie binnen het bereik te brengen van hen die ze willen gebruiken. Het ligt niet op haar weg, door het hanteren van een vergunningsstelsel, door premies of anderszins enige groep tot zelfontplooiing te dringen.

Voor zover echter met „goede bedrijfsuitoefening” bedoeld wordt betere aanpassing aan de behoeften — en koopkracht — van het publiek, betekent de nieuwe zienswijze een adoptie van de visie, welke Prof. Polak reeds in 1938, maar toen voorbarig, op de Vestigingswet had. Wanneer men die weg op wil, valt er ongetwijfeld wel iets aan de inhoud der vestigingsbesluiten, en met name aan de eisen die deze aan winkeliers en beheerders³⁾ stellen, te veranderen, zoals Prof. Polak destijds reeds demonstreerde. Echter meer door overbodige en ondoelmatige eisen te laten vallen, dan door nieuwe, daarvoor in de plaats te stellen. Ook het fameuze parallelisatievraagstuk krijgt dan wel een iets eenvoudiger aspect. Het publiek is, naar het lijkt, in het algemeen meer gediend met verruiming dan met verscherping der normen.

Waar het wél in het belang van het publiek zou zijn, de bekwaamheden van bepaalde groepen (gespecialiseerde) ondernemers hoger op te voeren, zou o.i. de Vestigingswet toch niet het geëigende instrument hiervoor zijn. Art. 6 der Wet bepaalt dat de eisen niet hoger kunnen worden gesteld dan strikt noodzakelijk is. Maar ook afgezien hiervan kan deze wet niet worden ingesteld op het betere bedrijfstype. Dr. Luyckx, die ervoor pleit dat het middenstandsbeleid zich richte op de verdere ontwikkeling van het betere en grotere middenstandsbedrijf, laat in het midden of dit ook moet gelden voor het vestigingsbeleid. Maar hij suggereert dit wél, wanneer hij — in zijn meergenoemd artikel — de volgende zin neerschrijft (die met een zekere twijfel begint, maar met een fatale beslistheid eindigt): „Wellicht zal de kwantiteit (d.i. het aantal ondernemingen en vestigingen) nog verder moeten worden opgeofferd aan de kwaliteit, maar de noodzaak hiertoe is on-

³⁾ Wij achten ons niet bevoegd, een oordeel uit te spreken over de vestigingseisen, gesteld aan ambachtslieden.

ontkoombaar". O.i. zou men de tegenstelling, welke kan bestaan tussen het streven naar „hoger peil” en het algemeen belang niet beter kunnen demonstreren dan door deze zin.

De Vestigingswet is van zeer algemene strekking. Zij is geen middenstandswet in de eigenlijke zin van het woord. Wanneer voor een bedrijf een vestigingsbesluit wordt vastgesteld, geldt dit evenzeer voor de coöperaties en de grootwinkelbedrijven die dit bedrijf uitoefenen. Deze laatste ervaren reeds lang dat aan hun filiaal- en afdelingschefs eisen gesteld worden die niet passen op de functies die zij in het bedrijf vervullen — die slechts zin hebben voor zelfstandige ondernemers.

Maar ook binnen de middenstandsector zijn er grote verschillen. Het eenvoudige, slecht renderende randbedrijf op het platteland en in de volksbuurten staat daar tegenover de rijk gesorteerde, hoog-ontwikkelde speciaalzaken in de centra der grote steden. Deze uitersten vervullen ieder een eigen functie in de behoeftenvoorziening der bevolking: in dit opzicht behoeft men het één zeker niet minder te achiën dan het andere.

Wanneer men nu de vestigingseisen ging instellen op verdere verhoging van het peil der bedrijfsuitoefening, zou het gevolg hiervan wel niet anders zijn dan dat het aantal bevoegden verminderde (de kwantiteit werd opgeofferd aan de kwaliteit) — en deze zouden er uiteraard naar streven, zich te vestigen in de centra, waar zij door hun meerdere kennis ook beter op hun plaats zouden zijn. De minder aantrekkelijke plaatsen in de dorpen en de armere buurten zouden niet meer bezet worden, en de behoeftenvoorziening als geheel zou er vermoedelijk op zijn achteruitgegaan.

Reeds thans gaat het die kant uit. In een voordracht, op 26 november 1955 te Utrecht gehouden voor de Vereniging voor Rechtspraak, constateerde de Staatssecretaris van Economische Zaken, Dr. G. J. M. Veldkamp:

„Een verschijnsel, dat de laatste tijd zorgwekkende vorm begint aan te nemen, is het verdwijnen van middenstandsondernemingen in kleine plattelandsgemeenten. Vooral in enkele streken in het noorden van ons land dreigt de geregelde verzorging van de consumenten in moeilijkheden te komen, doordat middenstandsondernemingen verdwijnen en niet door nieuwe worden vervangen”.

Nu kan men wel zeggen dat voor deze gevallen dan maar ontheffingen moeten worden gegeven maar dit zou de gehele bedrijfsuitoefening ten plattelande op een basis van ambtelijke welwillendheid, in plaats van rechtszekerheid, plaatsen; bovendien kunnen ontheffingen slechts gegeven worden aan hen die reeds voor één bedrijf een vergunning hebben.

Verhoging van het peil der bedrijfsuitoefening is in beginsel een zaak van de individuele ondernemer, omdat die alleen kan bepalen, welk peil voor hem het meest geschikt is. Als hij daarbij steun en aanmoediging nodig heeft, is dit de taak van zijn vrije organisatie. Wil hij zijn grotere bekwaamheden gecertificeerd zien en daarmee het publiek imponeren, dan is het wellicht mogelijk dat de Overheid de verworven diploma's en titels beschermt. Maar deze zaak behoort o.i. geheel los te staan van verdere beperking van het aantal vestigingen. Zou men de Vestigingswet aan dit doel dienstbaar maken dan zou het gevolg slechts zijn dat de maatstaf van deze wet, die wij vroeger wel eens met een Prokrustesbed hebben vergeleken, niet meer alleen voor de groten te klein, maar tevens voor de kleinen te groot zou zijn.

Onze conclusie is dan ook dat, indien men uit het bereikt en verzekerd zijn van een redelijke bezettingsgraad in de middenstandsector niet de conclusie wil trekken van geleidelijke liquidatie der vestigingswetgeving, deze wetgeving slechts dienstbaar gemaakt mag worden aan verhoging van het peil der bedrijfsuitoefening, wanneer men daarbij de voorziening in de behoeften van het publiek als maatstaf aanlegt.

Amsterdam.

O. LEYENDEKKERS.

INGEZONDEN STUK

De verlanglijst van het Landbouwschap

Drs. H. Willems te Groningen schrijft ons:

In „E.-S.B.” van 5 en 12 december 1956 gaf Dr. Vondeling enkele beschouwingen over de verlangens, die het Landbouwschap onlangs naar voren heeft gebracht. De schrijver gaf hierbij aan op welke punten de voorstellen onvolledig of zelfs onjuist zijn. Hoewel ik op meerdere punten met zijn beschouwingen kan instemmen, met name wat betreft de onvolledigheid van de voorstellen, zou ik toch gaarne enkele kritische aantekeningen bij het betoeg van de heer Vondeling plaatsen.

1. De heer Vondeling wijst op de bijdrage van de pachter in de eigenaarlasten, welke (contractueel onverplichte) bijdrage in bepaalde gebieden — met name in Friesland — vrij belangrijk is. De schrijver is van oordeel, dat men bij de voorstellen tot herziening van de pacht prijs met deze bijdragen rekening dient te houden.

Afgezien van het feit, of over deze contractueel onverplichte bijdragen, die niet alleen van gebied tot gebied, maar ook van geval tot geval zullen verschillen, voldoende gegevens bekend zijn om hiermee rekening te kunnen houden, moet worden opgemerkt dat het verschijnsel van de onver-

plichte bijdrage waarschijnlijk niet zozeer een gevolg is van onwil van de verpachter om zijn bezit te onderhouden als wél van onmacht ten gevolge van de te lage pachtinkomsten. Voorstellen tot verhoging van het pacht prijsniveau zullen erop gericht zijn om de contractueel niet vastgelegde, dus verkapte, pacht prijsverhoging in de vorm van een onverplichte bijdrage, om te zetten in een contractueel vastgelegde verhoging. Zo gezien is het dan ook niet duidelijk, in welk opzicht met de contractueel onverplichte bijdragen in voorstellen tot verhoging van het pacht prijsniveau rekening zou kunnen worden gehouden.

2. De heer Vondeling is van mening, dat bij de berekening van de afschrijving van de bedrijfsgebouwen moet worden uitgegaan van de zgn. algemene vervangingswaarde. Waardering op de laatstgenoemde basis zou praktischer zijn voor goederen van een zo lange levensduur. Ter verdediging van het toepassen van de algemene vervangingswaarde wordt in dit geval meestal aangevoerd, dat in de toekomst de bouwkosten zich wel weer zullen invoegen in het algemene kosten niveau. De argumenten voor het toepassen van de specifieke vervangingswaarde worden door de heer Vondeling gekunsteld genoemd.

De verdediging van de specifieke vervangingswaarde in het voorstel van het Landbouwschap is inderdaad niet sterk, maar toch zijn de argumenten die pleiten voor de algemene vervangingswaarde m.i. nog aanvechtbaarder.

In de eerste plaats wordt door de voorstanders van de algemene vervangingswaarde in feite de mogelijkheid van een permanente verandering van relatieve prijzen uitgesloten. Maar ook indien we aannemen, dat de bouwkosten slechts tijdelijk boven het algemene kostenpeil liggen, kan men de algemene vervangingswaarde, die voor het individuele goed nimmer te verwezenlijken is, moeilijk verdedigen. Hoe lang is dit „tijdelijk”, d.w.z. hoe lang zal het duren tot de bouwkostenindex weer zal samenvallen met de index van het algemene kostenpeil? Ook al zou men het wagen ten aanzien hiervan een voorspelling te doen, dan nog zou men tevens gedwongen zijn te voorspellen op welk niveau het algemene kostenpeil dan zou liggen. Men kan toch niet de waardering aan de ene kant baseren op een tijdstip in de toekomst en aan de andere kant op het heden. Moet daarom de betekenis van „praktischer” worden opgevat in de zin van een praktisch argument ter bereiking van een lagere uitkomst van de berekening? Men kan namelijk uit een oogpunt van pachtprijspolitiek van mening zijn, dat het niet wenselijk is de pachten te verhogen tot het peil van de volledige eigenaarslasten vermeerderd met een zekere grondrente, vooral als dit de kleinere bedrijven op de lichte gronden betreft. Met het bovenstaande werd bedoeld aan te tonen, dat de berekening van de eigenaarslasten met gebruikmaking van de algemene vervangingswaarde hiervoor niet de juiste motivering is. Een beter argument is de ook door de heer Vondeling genoemde onverantwoord hoge gebouwenkosten op de (te) kleine bedrijven. Bedrijfseconomisch noch sociaal-economisch zou vervanging van de gebouwen op sub-marginale bedrijven zijn verantwoord. Het zou inderdaad gewenst zijn aan dit punt meer aandacht te besteden.

3. De kostprijsberekeningen van het L.-E.I. vormen de grondslag voor het overleg tussen de Regering en het georganiseerde bedrijfsleven over de prijzenpolitiek. Het L.-E.I. is, zoals de heer Vondeling het uitdrukt, een volstrekt onafhankelijke wetenschappelijke instelling, die voor de uitkomst van de berekeningen „willig blind” is.

Vanzelfsprekend kan er niet aan worden getwijfeld, dat het L.-E.I. als instituut, volkomen objectief is. Zelfs lijkt het, dat het L.-E.I. wel eens al te bevreesd is om van subjectiviteit te worden beticht. Dit zou o.a. kunnen blijken uit de berekening van de eigenaarslasten in rapport no. 254. Men heeft bij de afschrijving van de gebouwen oorspronkelijk gekozen voor de methode van de gelijkblijvende annuïteiten (dus geen dalende annuïteiten, zoals de heer Vondeling m.i. abusievelijk opmerkt), hiermede veronderstellende, dat de door het bedrijfsgebouw geleverde prestatie van jaar tot jaar gelijk blijft. In een latere aanvulling¹⁾ wordt een methode voorgesteld, waarbij de som van annuïteit + onderhoud rechtlijnig daalt. Het hangt dus af van de veronderstelling, die men ten aanzien van het onderhoud heeft gemaakt, of de annuïteiten in dit geval proportioneel, degressief of progressief dalend zullen verlopen. Het L.-E.I. laat, zoals uit het door de heer Vondeling gestelde is op te merken, ook hier de keuze aan de beleidsinstanties, evenals dit het geval is bij de rentevoet en het toepassen van de algemene dan wel specifieke vervangingswaarde.

Deze bescheidenheid gaat m.i. wel iets te ver. Hoewel in Inlichting no. 58 wordt gezegd, dat exacte gegevens ont-

breken, kan men, zelfs als leek, wel aannemen, dat de prestaties van een bedrijfsgebouw in de loop der jaren zullen dalen, waardoor de methode van de dalende annuïteit in ieder geval beter verantwoord is dan die der gelijkblijvende. De laatste methode moge in bepaalde gevallen juist zijn, zeker niet hier, waar de afschrijvingsperiode 100 jaar is. Of de daling rechtlijnig dient te zijn of zelfs progressief kan in het midden blijven, hoewel voor het eerste veel zou zijn te zeggen. De vraag, welke methode van afschrijving toe te passen, behoeft in ieder geval niet zonder meer aan overleg tussen beleidsinstanties te worden overgelaten. Het gevolg van een dergelijke ontwikkeling zou zijn, dat de kostprijzen meer en meer tot stand zullen komen als resultaat van overleg tussen beleidsinstanties, die moeilijk „willig blind” voor de uitkomst kunnen zijn.

Het is interessant er eens op te wijzen, dat dit „willig blind voor de uitkomst” onderworpen is aan een beperking, liggende in de opvatting, dat de kostprijsberekening voor het prijsbeleid dient te worden afgestemd op de doeleinden van dat prijsbeleid. Veranderen de doeleinden van het prijsbeleid, dan dienen zowel de hoeveelheds- als de waardegrondslag van de kostprijsberekeningen hieraan te worden aangepast²⁾ ³⁾.

De uitkomst hangt dus af van de doelstellingen van het prijsbeleid en indien over deze laatste verschillen van inzicht bestaan kan het overleg zich derhalve verplaatsen van de vaststelling der garantieprijzen naar de vaststelling van de kostprijzen, hetgeen ook regelmatig geschiedt. Hierin schuilt het gevaar dat deze bemoeienis van de beleidsinstanties met de kostprijsberekening te ver gaat, hetgeen de onafhankelijke positie van het deze kostprijzen berekende instituut niet ten goede kan komen. Men moet kostprijsberekening en het vaststellen van garantieprijzen niet met elkaar vereenzelvigen, hetgeen hier en daar nog al eens dreigt te geschieden.

4. Tenslotte nog een opmerking over de „timing” van de voorstellen van het Landbouwschap. De heer Vondeling merkt nl. op, dat deze voorstellen zijn ingediend enkele dagen nadat overeenstemming was bereikt over het regeringsprogramma. Dit is juist, maar wel dient er hierbij op te worden gewezen dat de voorstellen niet bepaald zijn gekomen als een donderslag bij heldere hemel. De verschillende kabinetformateurs waren er ongetwijfeld van op de hoogte, dat er bepaalde wensen naar voren zouden komen. Belangrijker is overigens inzake het punt van „timing”, dat de voorstellen aan de orde worden gesteld in een tijd van enigszins overspannen hoogconjunctuur, ter beteugeling waarvan een beperking van de bestedingen een eerste vereiste is. Wat dit betreft had de „timing” inderdaad niet slechter kunnen zijn.

Naschrift.

ad. 1. Het cijfermateriaal dat door de Dienst voor Grond- en Pachtzaken is verzameld, heeft betrekking op 731 bedrijven in vier provincies. Dit aantal is ruimschoots voldoende om een betrouwbaar beeld van de werkelijkheid

²⁾ Bedrijfseconomische mededeling no. 17 van het L.-E.I.

³⁾ Terminologisch gezien zou de bovengenoemde opvatting de consequentie dienen te hebben, dat men de verschillende berekeningen niet onder de naam „kostprijs” zou moeten samenvatten, omdat hierdoor misverstanden kunnen ontstaan. Men kent nl. in bovengenoemde opvatting meerdere „kostprijzen”, afhankelijk van het doel waarvoor men deze berekent. De kostprijs, berekend ten behoeve van het prijsbeleid, is een andere of kan een andere zijn dan bijv. de kostprijs, gezien vanuit het standpunt van de individuele ondernemer.

¹⁾ Inlichting no. 58.

te krijgen. Zoals gezegd, is de bijdrage van de pachter in de eigenaarslasten groter dan vaak wordt vermoed. De slotzin van het artikel in Mededelingen luidt: „De algemene conclusie lijkt gerechtvaardigd, dat het netto-rendement van boerderijen, althans van de provincies waarop het onderzoek betrekking heeft, belangrijk hoger is dan veelal wordt aangenomen” (Mededelingen, nummer 1, blz. 41). De verkoopprijs is sinds 1940 ook met 76 pCt. gestegen! Ten opzichte van andere beleggers, die hun vermogen in guldens niet zagen toenemen, heeft de grondeigenaar het nog niet eens zo gek getroffen.

Het Landbouwschap heeft geen aandacht geschonken aan dat deel van de eigenaarslasten, dat de pachters voor eigen rekening nemen. Als gevolg daarvan zijn in de nieuwe pachtprizen, die, naar ik aanneem, de pachter in de toekomst zou moeten betalen, de volle lasten opgenomen, zoals die op door de eigenaar geëxploiteerde bedrijven werden aangetroffen. Het is echter de vraag, of de verpachter in de door het Landbouwschap gewenste situatie werkelijk alle op de eigendom drukkende lasten voor zijn rekening zal nemen en de pachter daarvan ontheft. Zolang in de pachtwetgeving de onderhoudsplicht van de eigenaar-verpachter niet een bepaling van dwingend recht wordt, verwacht ik nauwelijks verandering. En zelfs zo'n bepaling zal in de praktijk ontoereikend blijken te zijn, als gevolg van een gebrek aan evenwicht in Nederland tussen vraag en aanbod van landbouwbedrijven.

ad. 2. Mijn voorkeur op dit moment voor de algemene vervangingswaarde, heb ik niet op theoretische gronden trachten te funderen. Ik zou dat ook niet kunnen, o.a. om redenen door Drs. Willems genoemd. Mijn „praktische” voorkeur berust o.a. op de overwegingen:

1e. dat zelfs de doorvoering van een calculatie op basis van algemene vervangingswaarde al een grote schok voor het prijsbeleid zou betekenen;

2e. dat mij een afroming van sterk stijgende eigenaarsinkomsten gewenst lijkt, zeker wanneer die stijging grotendeels uit de Schatkist zou worden gefinancierd (prijs-garanties uit het Landbouw-Egalisatiefonds!);

3e. dat in de niet-agrarische sector bij de bepaling van de huurprijs voor bedrijfspanden evenmin uitgegaan wordt van de vervangingswaarden (Huurwet, artikelen 3, 6 en 7).

ad. 3. De waarschuwing van Drs. Willems om de methode van kostprijsberekening en de overwegingen die aan het garantieprijsbeleid ten grondslag liggen goed te scheiden is terecht. Daarom is overhaast overleg over de uitgangspunten van de berekening onjuist; vooral wanneer zij reeds in het begin van dat overleg tot inzet van een grote actie worden gemaakt door één van de partners.

Over de nauwe samenhang van de afschrijvingsmethodiek en het in rekening brengen van de onderhoudskosten heb ik in mijn artikel maar niet gesproken; ook Drs. Willems doet dat niet. Het is natuurlijk ook aan hem niet onbekend, dat veel „groot onderhoud”, samen gaat met vernieuwing en verbetering. Al „onderhoudende” kan zowel de technische als de economische slijtage van boerderijen worden teruggedrongen. In feite gebeurt dit ook. Daarom kan men de factoren levensduur, methode van afschrijven, rentepercentage en onderhoud boekhoudkundig en kostprijs-technisch wel onderscheiden, maar niet scheiden. Zij moeten m.i. als één complex worden gezien en behandeld.

ad. 4. Ik ben ervan overtuigd, dat het zuiver toevallig was, dat het Landbouwschap zijn concrete wensen kenbaar maakte vlak nadat overeenstemming was bereikt over het regeringsprogramma. Niettemin zou ons waarschijnlijk heel wat van de huidige narigheid bespaard zijn gebleven als de voorstellen een half jaar eerder op tafel hadden gelegen.

Leeuwarden.

Dr. A. VONDELING.

AANTEKENING

De Belgische Bankcommissie verdedigt de onafhankelijkheid der banken

Kanttekeningen bij een belangrijk officieel document

De Belgische Bankcommissie heeft onlangs haar jaar-verslag 1955-1956 gepubliceerd. Het werd met meer dan gebruikelijke belangstelling onthaald, wat ons niet behoeft te verwonderen aangezien het, aanknopen bij een paar actuele gebeurtenissen uit de verslagperiode, de grond-beginselen van het wettelijk statuut van het Belgisch bankwezen in herinnering brengt. O.i. verwekt het tevens de indruk dat de Commissie bezorgd is, of geweest is, over de wijze waarop dit statuut in de jongste tijd is toegepast of niet toegepast.

Als inleiding zij hier opgemerkt, dat het statuut der Belgische banken berust op de in 1935 uitgewerkte wetgeving, waardoor een einde werd gesteld aan de gemengde banken. Deze werden gesplitst in zuivere depositobanken eensdeels (de enige financiële instellingen die in België de naam „bank” mogen dragen), en financiële maatschappijen of holdings anderdeels, die beleggingen op lange

termijn verrichten, maar waaraan de typische bedrijvig-heden van deposito- en circulatiebanken ontzegd zijn. De eveneens in 1935 opgerichte overheidsinstelling: de Bank-commissie, heeft o.a. als doel te waken over de toepassing van de bankwetgeving. Te dien einde is zij bij elke bank vertegenwoordigd door één of meer bankrevisoren.

Of de Bankcommissie inderdaad beschikt over de machten, nodig voor een werkdadige controle en voor de structurele oriëntering van het bankwezen, zij hier in het midden gelaten. Aan haar hoofd staat sedert enkele jaren de heer Eugène de Barys, hoogleraar aan de Brusselse Universiteit, van wie men weet dat hij één groot voor-stander is van uitbreiding van het werkterrein der Bank-commissie.

De splitsing tussen depositobanken en holdings werd na 1935 juridisch voltrokken. Bedrijfseconomisch en psychologisch evenwel konden de banden tussen beide

niet plotseling afgebroken worden. De meerderheid van de aandelen van de voornaamste depositobanken was in handen van de holdings waarmee zij vroeger als gemengde banken een eenheid gevormd hadden. Dit was bijv. het geval met de Bank van de Société Générale de Belgique (depositobank) en de Société Générale de Belgique (holding), de Bank van Brussel en Brufina.

Door de normale toepassing van het vennootschapsrecht hebben de financiële maatschappijen een overheersende invloed op de beslissingen der algemene vergadering der aandeelhouders van de banken, en o.a. op de aanstelling van de beheerraad. De door de holdings gecontroleerde firma's zijn tevens zo talrijk en zo machtig dat zij ook een aanzienlijk gedeelte van de bankclientèle kunnen beïnvloeden. M.a.w. de door de wetgeving van 1935 nagestreefde onafhankelijkheid van de banken en van het bankbeheer is niet automatisch verwezenlijkt: „De onafhankelijkheid der banken kan slechts pragmatisch en progressief worden nagestreefd”, zegt de Bankcommissie in onderhavig jaarverslag. Door haar statuut beschikt de Commissie over sommige machten die haar weliswaar niet in staat stellen langs autoritaire weg het bankbeheer tot een onafhankelijke houding ten opzichte van die grootste aandeelhouders te dwingen, maar die het haar toch mogelijk maken geleidelijk de doelstellingen van 1935 te benaderen, en tegen in het oog vallende inbreuken in te gaan.

In het verslagjaar heeft de Bankcommissie zich tot optreden genoopt gezien in een aangelegenheid die in de Belgische financiële wereld zeer opgemerkt werd. Het grootste gedeelte van het jaarrapport is aan deze kwestie gewijd.

Begin 1956 is Brufina n.l. zinnens geweest de boven uiteengezette banden met de Bank van Brussel te belichamen in een bijzondere beheerspost in de schoot van de beheerraad der bank, waarvan de titularis speciaal zou gelast geweest zijn, als gemandateerde van de holding, de coördinatie van beider beleid te verzekeren. Brufina wilde, om het met de woorden van de Bankcommissie te zeggen (die overigens geen firmanamen noemt), haar „organische verbinding (met de bank) belichamen door ze als een actieve en hoofdzakelijke taak op te dragen aan wie daartoe door de raad van beheer zou worden afgevaardigd”.

Hiermede moet in verband gebracht worden de terugtrekking van oud-Minister senator Van Zeeland uit het politieke leven, met de bedoeling zich onverdeeld te wijden aan de taak waarvan wij hierboven de omvang aangeduid hebben.

Welk een deining deze aangelegenheid in de Belgische financiële wereld veroorzaakte bleek nadien, toen de jaarlijkse vergadering der aandeelhouders van de Bank van Brussel in het teken scheen te zullen staan van de spanningen tussen Graaf de Launoit (Brufina) en de heer Camu (Bank van Brussel). Voegen wij er dadelijk aan toe dat „la guerre de Troie n'a pas eu lieu”, dat de algemene vergadering in kwestie een rustig en zelfs vriendschappelijk verloop kende, en dat degenen die op sensatie aasden teleurgesteld werden.

De Bankcommissie heeft in deze zaken haar rol vervuld. Zij maakte het meest uitdrukkelijk voorbehoud met betrekking tot de opvatting betreffende het organisch verband tussen de bank en de holding. Er is in die tijd wel enige beklemming merkbaar geweest in de kringen der bankrevisoren. Indien de holding desondanks haar opzet had doorgevoerd, zou er denklijk een streven los-

gekomen zijn tot wijziging van de wetgeving van 1935, aangezien de feiten door gebrek aan efficiency van die wet zouden hebben aangetoond. Dit is echter niet nodig geweest.

Wat de toekomstige handhaving of versteviging van de onafhankelijkheid der banken betreft (t.o.v. de overheersende aandeelhouder), wordt in het verslag dat wij hier commentariëren gezegd, dat „de Commissie vanwege de voornaamste belanghebbenden verzekeringen bekomen (heeft) die zeer ver strekken; binnen afzienbare tijd zal men daarvan de weergave vinden in handelingen die klaarblijkelijk in de lijn liggen van de (door de Bankcommissie) geformuleerde aanbevelingen”.

De nadruk, waarmee de Commissie dit geval behandeld heeft, is niet zonder verband met de verregaande concentratie van het Belgisch bankwezen. Wij mogen volstaan met eraan te herinneren, dat op 31 december 1955 de grootste drie banken resp. over 37,4, 20,8 en 11,5 pCt., samen over 69,7 pCt. van de totale werkmiddelen van het Belgische bankwezen in zijn geheel beschikten.

Wellicht minder opvallend, maar niettemin betekenisvol, zijn de in het verslag voorkomende theoretische beschouwingen over het economisch karakter der depositobanken. Volgens de Bankcommissie is, hun hoedanigheid van geld- en kredietscheppende circulatiebanken gewichtiger dan die van spaarinstellingen. De Belgische bankwetgeving heeft hieruit de laatste consequenties niet gehaald. De bewustwording van de monetaire functie als voorrecht van de Kroon heeft geleid tot het creëren van een monopolie inzake de uitgifte van chartaal geld. Inzake giraal geld daarentegen heeft België zich gehouden aan een pluralistische formule op basis van de particuliere onderneming, ofschoon „de bankbedrijvigheid zich als een werkelijke openbare dienst voordoet”.

Een dergelijke uitspraak is karakteristiek, al zijn de politieke machtsverhoudingen in België dusdanig dat *hic et nunc* een wijziging van het bankstatuut niet tot de mogelijkheden behoort.

Antwerpen.

Drs. HEKTOR DE BRUYNE.

BOEKBESPREKING

S. Swaab: *Heden en toekomst van de automatische administratie*. N. Samsom N.V. Alphen aan den Rijn 1956, 106 blz., f. 5,90.

Dit is een welkom geschrift, want er is grote behoefte aan een in onze taal geschreven elementaire uiteenzetting over de zgn. automatisering van de administratie. Belangstellenden in deze materie, die bij het lezen van de titel aan de elektronische verwerking van administratieve gegevens denken, moeten er echter op voorbereid zijn, dat de heer Swaab onder automatische administratie ook het traditionele ponskaartensysteem begrijpt. Ongeveer de helft van zijn boekje is daaraan gewijd. Deze opmerking houdt geen kritiek in, want voor wie zich in het bijzonder voor de elektronische verwerking van administratieve gegevens interesseert is het waardevol deze nieuwe ontwikkeling te benaderen vanuit de verworvenheden en de nog steeds bezig zijnde ontwikkeling van het ponskaartensysteem.

Ook op zich zelf is het belangwekkend om in zo'n kort bestek de imposante vooruitgang van het ponskaartensysteem na 1930 — en wat zijn sorteer-, selecteer- en „boekhoud“-mogelijkheden en wat de opvoering van de snelheden der bewerkingen aangaat — weer eens voor ogen te krijgen, zoals: de alfabetische machine en de daarmee samenhangende mogelijkheden voor het factureren en de debiteurenadministratie, de rekenende ponsmachines, de techniek van de voorgeponste kaarten, de aanstreeptechniek (marksensing en -scanning), de collating machine, de koppeling van ponsbanden e.d. aan de gebruikelijke ponskaartenapparatuur en het gebruik van de ponskaarten in het externe verkeer, bijv. als cheque of postwissel.

Belangrijk zijn eveneens de in de laatste dertig jaar toegenomen mogelijkheden om de verwerking van delen van het administratieve proces bij bezitters van ponskaartenapparatuur, zoals kantoomachinehandelaren en accountantskantoren, uit te besteden. Daardoor is het ponskaartenstelsel ook voor kleinere bedrijven toegankelijk geworden.

Evenals van het ponskaartensysteem geeft de heer Swaab van de elektronische verwerking van administratieve gegevens een eenvoudige uiteenzetting. Daardoor en door zich op verschillend gebied beperkingen op te leggen heeft hij weten te bereiken, dat zijn boekje ook voor leiders van en in bedrijven, die niet of slechts beperkt op administratief gebied geschoold zijn, goed leesbaar is. Na een korte uiteenzetting over enige beginselen van de elektronische administratie-apparatuur worden de invoermiddelen (input), het geheugen (storage, memory), de rekenenheid (arithmetic unit), de uitvoermiddelen (output) en het besturingsgedeelte en de programmering besproken, waarna een zeer beknopte verhandeling over toepassingen en ervaringen met elektronische apparatuur en een slotbeschouwing het boekje besluiten.

Hieronder slechts enkele opmerkingen. Het zou aanbeveling hebben verdiend indien de schrijver wat uitvoeriger op de problematiek van de invoer — ik denk hierbij aan de enorme hoeveelheid arbeid zowel aan het ponsen als aan het coderen verbonden bij toepassingen in grote administraties — was ingegaan, want er is geen twijfel aan dat in het bijzonder op dit terrein nog belangrijke vraagstukken om een oplossing vragen. Wel roert hij het lezen van gedrukt schrift en het gebruik van originele stukken met uitschakeling van de ponskaart in zijn eindbeschouwing even aan; maar toch te veel en passant.

Bij de vergelijking van ponskaarten en elektronische systemen zou ook het verschil in ruimte, die beide systemen in beslag nemen, wat meer aandacht mogen hebben. De betekenis daarvan blijkt bijv. uit een opmerking van de vertegenwoordiger van een op elektronische apparatuur overschakelend bedrijf, voorkomende in de „Hearings“ van het door het Congres in de Verenigde Staten ingestelde onderzoek over „Automation and Technological Change“: „As the trial period progressed, it was found that the information contained on 850.000 punched cards could be recorded on 71 reels of magnetic tape“. Voorts lijkt het mij toe, dat de heer Swaab, hoewel hij naar objectiviteit streeft, toch nog iets meer aandacht aan de systemen van andere fabrikanten van ponskaartenapparatuur en elektronische administratie-apparatuur had kunnen besteden.

Een punt, dat althans in het tweede deel te beperkte aandacht krijgt, betreft de gevolgen van de „elektronificatie“ van de administratie voor de controle van de interne en externe accountant, waarbij echter erkend moet worden, dat dit thans een moeilijk overzienbaar vraagstuk is. Als ik

goed tussen de regels door lees, dan meen ik dat de heer Swaab zijn lezers wil voorhouden: „beschouw de ponskaart niet te gauw als „démodé“, want op de keper beschouwd zijn de ontwikkelingen in het elektronische gebied nog vol onzekerheden“. Dat is op zichzelf ongetwijfeld een nuttige waarschuwing. Een bedrijf met een of meer omvangrijke administratie-onderdelen, dat thans voor het probleem staat ponskaart- of elektronische administratie-apparatuur, kan evenwel met die waarschuwing niet altijd wat doen. De invoering van een ponskaartensysteem in een grote administratie kan gauw drie tot vijf jaar in beslag nemen. In die tijd kan, zeker bij het huidige tempo van ontwikkeling, totaal andere elektronische apparatuur aan de markt gekomen zijn, die vele en zeer belangrijke voordelen boven de ponskaartenapparatuur biedt! En over de omschakeling van een ponskaartenadministratie op een geïntegreerd elektronisch systeem moet men bovendien niet te licht denken.

Tot slot: de publikatie van de heer Swaab voorziet zeker in de huidige behoefte aan een eenvoudige uiteenzetting voor een wat groter publiek omtrent de huidige stand van zaken ten aanzien van de zgn. automatisering van de administratie en is voor zover mij bekend het eerste elementaire geschrift van dien aard in ons land. De uitgever verdient lof voor de uitstekende verzorging van dit betrekkelijk goedkope boekje.

/ 's-Gravenhage.

H. REINOUD.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Hoewel nog niet bepaald ruim, was de geldmarkt de afgelopen week toch niet meer zo bar krap als tot voor kort het geval was. Voor schatkistpapier met enige maanden resterende looptijd waren tegen een disconto van ca. $3\frac{1}{2}$ à $3\frac{3}{4}$ pCt. kopers te vinden; evenzo voor gemeentelijke kasgeldleningen van dergelijke termijn tegen een rente van ca. $4\frac{3}{4}$ pCt. Optimisten meenden reeds te kunnen stellen, dat het dieptepunt op de geldmarkt gepasseerd is, daarbij met één oog kijkend naar de recente verruiming op de Britse, Amerikaanse en Duitse geldmarkten. Minder zonnig gestemden zagen echter de verruiming als tijdelijk, en als o.a. verband houdend met de aanzienlijke afneming van de chartale circulatie (die een sinds maart 1956 niet meer geregistreerd laagtepunt bereikte) en met het feit, dat de nieuwe kaspercentageperiode nog slechts pril was, zodat accumulatie-drang van middelen bij de banken nog niet aan de orde kwam.

Het Rijk liet inmiddels geen gras over de verruiming groeien en kondigde een inschrijving aan (per 1 februari) op driemaandsschatkistpromessen tegen een disconto van $3\frac{5}{8}$ pCt.; het op te nemen bedrag zal pas bij de toewijzing worden vastgesteld. Deze inschrijving moet worden gezien tegen de achtergrond van de krappe liquiditeitspositie van de Schatkist, die op 21 januari een tegoed van f. 270 mln. bij de Centrale Bank had, doch de volgende week ca. f. 250 mln. aan de gemeenten en een kleine f. 100 mln. voor andere doeleinden moet betalen. De bijgevoegde mededeling, dat de Agent voorshands geen papier over de toonbank zal verkopen (de verkleinende trap van „nu of nooit“) is vermoedelijk bedoeld om wankelmoedigen

over te halen direct bij te dragen tot het weer aanvullen van de Grote Spaarpot. Mochten de geldgevers zich overigens bij hun inschrijving overeten, dan geschiedt nog geen ramp. De betr. driemaandspromessen zijn nl. i.v.m. hun looptijd discontabel bij De Nederlandsche Bank en wel à 3¼ pCt., m.a.w. met een verliesje van slechts 1/8 pCt. over de resterende looptijd. Officieel zou de Centrale Bank in dat geval krediet verlenen aan de verdisconterende banken (en slechts indirect aan de Staat) zodat de betrokkenen hun handen in monetaire onschuld zouden kunnen wassen. Zo gezien zijn de condities bij de nieuwe inschrijving dus wel zorgvuldig gepland.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt schenen gedurende de verslagweek oude waarheden hun geldigheid verloren te hebben. Walstreet herstelde zich niet noemenswaard en het hoofdfonds Koninklijke brokkelde in koers af, maar toch was de markt als geheel vrij vast en steeg de algemene aandelenindex alsmede de meeste groepsindices. Aandelen Philips bleken nl. de positie van marktleider tijdelijk te hebben overgenomen; naar deze aandelen manifesteerde zich een levendige vraag van buitenlandse zijde, vnl. vanuit Londen, waardoor de koers ervan aanmerkelijk steeg. Het Nederlandse publiek trad daartegenover als verkoper op; er schijnen nogal wat beleggers over te stappen van de aandelen naar de nieuwe converteerbare obligaties Philips. De claimprijs dezer obligaties onderging de afgelopen week in dit kader een markante stijging, nl. van ca. f. 16 tot ca. f. 25.

Op de obligatiemarkt deden zich gedurende de verslagweek eveneens enkele verrassingen voor. De f. 25 mln. bij emissie à 98 pCt. aangeboden 4¾ pCt. langlopende Spoorwegobligaties bleken nl. gans onverwacht grote belangstelling te trekken; bij de toewijzing zal een vrij aanzienlijke reductie worden toegepast. Minder geluk was de uitgifte van f. 5 mln. 10-jarige 4¾ pCt. obligaties der Mij. voor Middellang Crediet beschoren; het gevraagde bedrag werd hier niet geheel voltekend.

De afgelopen week werd de herziening van het rentegamma, waarvan reeds zo lang sprake was, een feit. Gezien de dirigistische politiek der Regering, de tegenzin van de grote institutionele beleggers tegen een verdere stijging van de rentestand en de machteloosheid der particuliere beleggers, baart het geen verwondering, dat er van opheffing van de rentemaxima geen sprake was, en dat slechts enkele franje-wijzigingen werden aangebracht. Zo blijft de maximum rente 4¼ pCt.; de bijbehorende minimum gemiddelde looptijd wordt echter verkort tot 15 jaar. Voorts is thans toegestaan een verbod van vervroegde aflossing van minimum 15 en maximum 20 jaar. De voornaamste verandering betreft een verhoging van de bereidstellingsprovisie voor onderhandse leningen, een verkapt disagio voor institutionele beleggers, te zien als een beloning voor deze beleggers wegens jarenlang bewezen trouwe diensten in de vorm van goedkope overheidsfinanciering.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	11 jan. 1957	18 jan. 1957	25 jan. 1957
Algemeen		201.1	195.4	197.0
Internat. concerns		272.9	264.4	266.7
Industrie		150.2	147.2	147.5
Scheepvaart		164.9	160.8	164.9
Banken		126.6	125.2	124.8
Indon. aand.		103.6	99.7	100.7

Aandelen	11 jan. 1957	18 jan. 1957	25 jan. 1957
Kon. Petroleum	f. 166.30	f. 161.10	f. 159.30
Unilever	356½	349½	344
Philips	233¼	228¼	247
A.K.U.	211	196½	204¼
Kon. N. Hoogovens	288	268	282
Van Gelder Zn.	204½	200	195
H.A.L.	183¼	181½	181
Amsterd. Bank	224	224	221
H.V.A.	97½	96	97

Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	69¾	68	68
3-3½ pCt. 1947	83¾	84	85
3½ pCt. 1955 I	86½	84¾	85¾
3 pCt. Grootboek 1946*	84½	85¼	85½
3 pCt. Dollarlening	93¼	92¾	93

Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937	88¾	88	87¾
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	83¾	82¾	80
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	87	87	87¼
3½ pCt. Philips 1948	89¾	89¾	90
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	82¾	82¾	83¾

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	493,8	477,2	478,3

J. C. BREZET.

INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN 1) 2)

1948 = 100	1955	juni 1956	juli 1956	aug. 1956	sept. 1956	okt 1956
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	123	134	124	123	122	124
dierlijke	114	112	115	121	120	120
totaal	118	122	119	122	121	122
Grondstoffen voor:						
houtwaren	161	157	157	157	156	156
chem. produkten	121	127	129	130	129	131
textielwaren	133	129	127	127	128	128
leer en leerwaren	113	116	116	116	116	115
metaalwaren	157	165	164	162	163	164
papier	119	125	125	125	125	125
hulpstoffen	186	198	200	201	205	206
totaal	160	167	168	168	169	170
Afgewerkte produkten:						
glas, aardewerk enz. ...	158	161	162	162	163	163
houtwaren	116	120	121	120	121	121
chem. produkten	126	126	125	125	125	126
textielwaren	137	131	130	131	133	134
leer- en rubberwaren ..	136	137	137	137	137	137
papierwaren	150	149	149	149	149	150
metaalwaren	147	153	153	153	153	153
gefabriceerde voedings- genotmiddelen ..	133	133	134	134	135	136
overige produkten ..	156	144	144	146	149	157
totaal	137	136	136	136	138	138
Algemeen indexcijfer ...	137	139	138	139	140	141

1) Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

2) De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

Amende honorable.

Op blz. 76 en 77 van „E.-S.B.” van vorige week gaf ik een verslag van de inleiding die de heer Drs. L. A. H. Enthoven, medewerker van de K.L.M., hield op de Economisch-Statistische Dag 1957. Voor het laten bezinken van het gehoorde en het schrijven van het verslag zonder hulp van een kopie van het gehouden betoog, stond mij minder tijd ter beschikking dan ik had verwacht, hetgeen ik niet als verontschuldiging, wel als verklaring voor het insluipen van enkele onnauwkeurigheden moge aanvoeren. De inleider heeft deze in mijn korte weergave van zijn lange uiteenzetting gesignaleerd.

Het spijt mij oprecht gesproken te hebben van de relatie: „goederenverkeer-luchtvervoer”, waar dit had moeten zijn: „luchtvervoer-totale vervoer (gerekend voor alle vervoers-takken)”. Ook het groeipercentage van 6 à 7 heeft daarom op dit laatste veel meer omvattende begrip betrekking: Ten slotte heeft in mijn omschrijving van de logistische kromme — tegen beter weten in — helaas het begrip „groei” de plaats van het „groeipercentage” ingenomen.

D. B. JOCHEMS.

vacatures

Bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken bestaat gelegenheid tot plaatsing van een

ECONOOM

bij voorkeur met enige jaren praktijkervaring en met belangstelling voor Internationale economische problemen. Leeftijd omstreeks 30 jaar. Aanstelling is mogelijk als hoofdcommissie (f 619,— — f 762,— p. m.) op arbeidsovereenkomst.

Sollicitaties inhoudende volledige gegevens omtrent vooropleiding, praktijk, referenties e.d. alsmede pasfoto onder 0/7-81/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) te richten aan de directeur van de Centrale Personeelsdienst, Spui 49 te 's-Gravenhage.

Remington Rand N.V.

vraagt:

AMBITIEUZE JONGEMAN

die onder toezicht van een der verkoopleiders speciaal belast zal worden met marktanalytisch en statistisch werk.

Ervaring op dit gebied noodzakelijk.

Geboden wordt afwisselende werkkring met ruime gelegenheid tot ontplooiing van eigen initiatief.

Schriftelijke sollicitaties aan Remington Rand N.V., Afdeling Personeelszaken, Overtoom 263-271, Amsterdam.

Overweegt U eens ook

E.-S.B.

in Uw publiciteit te betrekken!!!

Bij het Ministerie van Economische Zaken kunnen

jonge afgestudeerde Economen

van zeer goede aanleg gedurende ten hoogste twee jaren als „trainees” intensief kennismaken met de werkzaamheden van het Ministerie, waarna aanstelling in vaste dienst kan volgen. Zo uitvoerig mogelijke sollicitatiebrieven, met cijferlijst van eindexamen van genoten vooropleiding en onder vermelding van referenties, te richten aan de directeur voor Administratieve Zaken van genoemd ministerie, 1e v. d. Boschstraat 15, Den Haag.

beschikbare krachten

Academisch gevormd

Secretaris van een Organisatie in de Landbouwsector

met ruime praktijkervaring, ziet zich gaarne opgenomen in de staf van een agrarisch-industriële of agrarisch-commerciële onderneming.

Brieven met uitvoerige inlichtingen te richten tot E.-S.B. No. 5—1, Postbus 42, Schiedam.

BANDEN JAARGANG 1956

Elke dag komen er nog kaarten binnen van abonnees, die een band voor de jaargang 1956 bestellen. Wij konden daarom nog niet met de fabricage beginnen. Teneinde de abonnees, die in december of begin januari reeds bestelden, niet te duperen, moeten we, thans een sluitingsdatum gaan vaststellen; Wij verzoeken de abonnees, die gaarne over een band beschikken, doch de bestelkaart niet verzonden, thans hiervan opgave te doen aan de

**N.V. Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
Langé Haven 141, Schiedam**

Bestellingen, na 6 februari a.s. ontvangen, kunnen niet meer worden uitgevoerd.

Het CONCERN van de EERSTE NEDERLANDSCHE Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit zoekt voor haar Hoofdkantoor te 's-Gravenhage een ervaren

HOOFDBOEKHOUDER

van zodanig formaat, dat hem, na volledig te zijn ingewerkt, zo nodig, de leiding van de Hoofdboekhouding zowel van de „Eerste Nederlandsche” als van de „Nieuwe Eerste Nederlandsche” kan worden toevertrouwd.

Vereisten:

- tenminste S.P.D.- of M.O.-Boekhouden
- goed op de hoogte van ponskaartenadministratie en interne controlemethoden.

Voorkeur genieten zij, die vertrouwd zijn met de boekhoudkundige administratie van het verzekeringbedrijf.

Honorering in overeenstemming met de belangrijkheid van deze topfunctie.

Geheimhouding verzekerd.

Eigenhandig geschreven brieven, vergezeld van recente foto en met uitvoerige inlichtingen over theoretische opleiding, praktische loopbaan en persoonlijke omstandigheden, te richten aan het LABORATORIUM VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Z. Op enveloppe vermelden: H.B.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**